ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА "КРОК"

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЇ
ТЕМА: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ

м. Київ
2026 рік

УДК 94:355(477)(075.8)

Укладач: ***Правдивець О.М.,*** *кандидат військових наук, завідувач кафедри управління фінансово-економічною безпекою ВНЗ "Університету економіки і права "КРОК".*

Рецензенти:

Ляшенко О.М., *доктор економічних наук, професор, професор кафедри управління фінансово-економічною безпекою ВНЗ "Університету економіки і права "КРОК".*

Титаренко В. М., *кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри захисту України та безпеки життєдіяльності Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка*

У конспекті лекції розглянуто історичний досвід української самоорганізації та національного спротиву — від ранніх громадських і козацьких традицій до сучасної протидії російській агресії. Висвітлено визвольні й державотворчі рухи XX століття, Революцію Гідності, добровольчий і волонтерський рухи, а також суспільну стійкість України у 2014–2026 роках. Історичні форми спротиву аналізуються з урахуванням їхнього контексту й не ототожнюються із сучасною правовою системою національного спротиву.

Затверджено на засіданні кафедри управління фінансово-економічної безпеки ВНЗ Університету економіки та права «КРОК», (протокол № 11 від 15.10.2026).

УДК 94:355(477) (075.8)

© Правдивець О.М., 2026

Анотація. У конспекті розглянуто історичні форми української самоорганізації та національного спротиву від ранніх громадських і козацьких практик до сучасної протидії російській агресії. Матеріал побудовано за трьома хронологічними блоками: традиції самоорганізації; визвольні, державотворчі, повстанські й ненасильницькі рухи XX століття; суспільна мобілізація та стійкість України у 2014–2026 роках. Окрему увагу приділено Революції Гідності, добровольчому й волонтерському рухам, обороні Донецького аеропорту та Маріуполя, контрнаступу на Харківщині, ролі громад, технологій, міжнародних партнерів і українців за кордоном. Запропоновано навчальні результати, план і часовий розподіл заняття, аналітичну модель для порівняння історичних кейсів, контрольні запитання та джерела для подальшого опрацювання. Історичні аналогії розглядаються критично: давні форми самоорганізації не ототожнюються із сучасною системою національного спротиву, визначеною законодавством України.

Ключові слова: український національний спротив, самоорганізація, державотворення, громадянська стійкість, визвольний рух, волонтерство, територіальна оборона, історична пам’ять.

Тип лекції: історична, систематизуюча, проблемно-оглядова; за формою подання — лекція-візуалізація з елементами діалогу та зворотного зв’язку. Такий формат відповідає змісту теми: хронологічний виклад доповнюється аналізом кейсів, запитаннями до аудиторії та узагальненням досвіду.

1. Паспорт лекції.

Цільова аудиторія: здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра (магістра медичного, фармацевтичного та ветеринарного спрямування) та фахової передвищої освіти за денною та дуальною формами здобуття освіти. Формат: проблемно-хронологічна лекція з елементами короткого опитування, порівняльного аналізу історичних кейсів і підсумкової рефлексії.

Мета лекції: сформувати цілісне уявлення про історичні традиції української самоорганізації та національного спротиву, показати їхній зв'язок із боротьбою за державність і визначити уроки для сучасного суспільства.

Завдання лекції: простежити зміну форм національного спротиву в різні історичні періоди; охарактеризувати роль громад, організацій, державних інституцій і лідерства; зіставити військові, політичні, громадянські та ненасильницькі форми дії; розвивати навички критичного ставлення до історичних джерел і пропагандистських інтерпретацій; пов'язати історичні уроки із сучасними принципами законності, відповідальності та суспільної взаємодії.

Очікувані результати навчання. Після лекції студент/студентка зможе:

назвати основні етапи історії українського національного спротиву та навести приклади організацій і суспільних рухів;

пояснити внесок місцевих громад, військових формувань, політичних організацій, волонтерських мереж і державних інституцій;

порівняти історичні кейси за умовами виникнення, організацією, суспільною опорою, ресурсами та результатами;

розрізняти історичне аналітичне вживання поняття «спротив» і сучасне правове поняття «національний спротив»;

сформулювати щонайменше три уроки історії для сучасної України, уникаючи спрощення й механічного перенесення минулого на сучасність.

Ключові поняття: спротив; самоорганізація; державотворення; визвольний рух; громадянська стійкість; волонтерство; мобілізація суспільства; історична тяглість; національна ідентичність.

2. План і розподіл навчального часу

План лекції (три основні питання):

1. Історичні традиції української самоорганізації та спротиву.
2. Національний спротив, визвольні рухи й державотворення у XX столітті.

3. Сучасний український спротив: від Революції Гідності до загальнонаціональної стійкості.

Засоби навчання: презентація з 52 слайдів, історична хронологія та карти, візуальні матеріали до окремих кейсів, опорна п’ятий елементна аналітична модель. Перед демонстрацією кожного тематичного блоку викладач формулює запитання, на яке студенти мають відповісти після його опрацювання

№	Навчальне питання	Час
—	Організаційний вступ і актуалізація попередніх знань	5 хв
1	Питання 1. Історичні традиції самоорганізації та козацький досвід	15 хв
2	Питання 2. Національний спротив і державотворення у XX столітті	28 хв
3	Питання 3. Сучасний спротив і суспільна стійкість	30 хв
—	Узагальнення, закріплення та домашнє завдання	12 хв
	Разом	***90 хв***

Примітка: тривалість кожного блоку охоплює виклад, перехід між питаннями та коротку взаємодію з аудиторією. Викладач може скоригувати обсяг обговорення, зберігши загальний час заняття.

3. Методологічна рамка лекції

У лекції поняття «національний спротив» використовується у двох пов’язаних, але не тотожних значеннях. У широкому історико-аналітичному значенні ним позначено різні форми колективної протидії зовнішньому пануванню, окупації, політичному примусу або втраті державності. Таке використання дає змогу порівнювати досвід різних епох, але саме по собі не надає історичним рухам сучасного правового статусу.

У сучасному правовому значенні національний спротив є системою заходів, урегульованою Законом України «Про основи національного спротиву». Його складові та суб’єкти визначаються нормами чинного права. Тому історичні приклади слід зіставляти з сучасністю за їхніми функціями й суспільними

умовами, а не оголошувати тотожними за організаційною формою чи правовим статусом [1; 2].

Для наскрізного аналізу пропонується навчальна модель із п’яти елементів: 1) загроза або суспільна проблема; 2) спільне уявлення про те, що необхідно захистити; 3) організація та лідерство; 4) ресурси, комунікація і підтримка населення; 5) політична або суспільна мета. Модель є дидактичним інструментом для порівняння кейсів, а не універсальним законом історичного розвитку.

4. Конспект лекції

Розгорнутий виклад лекційного матеріалу. Нижче подано текст лекції, структурований відповідно до послідовності презентації. Посилання у квадратних дужках спрямовують до рекомендованих наукових видань зі списку джерел.

Титульний слайд (Додаток 1, слайд 1)

Шановні студенти!

Сьогодні ми розглянемо історичний досвід українського національного спротиву.

Головна тема лекції — самоорганізація суспільства, стійкість громад і боротьба за державність. Ми простежимо шлях від ранніх громадських та козацьких традицій до сучасної системи спротиву російській агресії.

Історія тут потрібна не для механічного запам’ятовування дат. Вона допомагає побачити повторювані проблеми: як люди об’єднуються, що підтримує довіру, чому окремі рухи досягають результату, а інші втрачають можливості через роз’єднаність.

Сучасну правову систему не можна прямо ототожнювати з історичними формами, але минулий досвід дає важливі уроки.

Питання для вивчення (Додаток 1, слайд 3)

Лекція має три частини.

Спочатку розглянемо історичні традиції самоорганізації українського суспільства.

Далі зосередимося на XX столітті, коли українці вели боротьбу за державність у революціях, війнах, підпіллі, повстанських і ненасильницьких рухах.

У третій частині проаналізуємо досвід 2014–2026 років.

Під час лекції звертайте увагу на чотири питання:

Яка загроза виникла?

Хто став організатором?

На яку суспільну опору спирався рух?

Який історичний результат або урок він залишив?

Мета заняття та очікувані результати (Додаток 1, слайд 4)

Мета заняття — сформувати цілісне розуміння традицій українського спротиву та самоорганізації.

Після лекції ви повинні називати основні історичні етапи, наводити приклади організацій і лідерів, пояснювати роль місцевих громад та формулювати уроки для сучасної України.

Історичні теми часто стають об’єктом пропаганди. Тому оцінюємо події через перевірені джерела, враховуємо контекст епохи й відрізняємо факт від пізнішої політичної інтерпретації.

Це правило особливо важливе під час розгляду суперечливих сторінок XX століття.

На початку заняття доречно провести коротке опитування.

Запитайте, ***Які історичні приклади спротиву ви знаєте?***

Запишіть п’ять-шість відповідей і не оцінюйте їх одразу.

Наприкінці лекції поверніться до переліку та запропонуйте визначити, де йдеться про державну організацію, де про місцеву самооборону, де про підпілля, а де про ненасильницький громадянський рух.

Поясніть, що історична пам’ять впливає на сучасні рішення. Суспільство звертається до минулого, коли шукає приклади мужності, моделі поведінки та пояснення власної ідентичності. Проте пам’ять може бути вибірковою.

Завдання університету полягає у поєднанні поваги до досвіду попередніх поколінь із критичним мисленням.

Навчальне питання 1. Історичні традиції самоорганізації (Додаток 1, слайд 5)

Перше питання присвячене витокам.

Нас цікавить, як громада, самоврядування та готовність до захисту поступово формували українську політичну культуру. Не кожна давня форма була національним спротивом у сучасному значенні.

Ми використовуємо поняття історико-аналітично.

Національний спротив як історичне явище (Додаток 1, слайд 6)

У широкому історичному значенні спротив є суспільною відповіддю на зовнішню агресію, окупаційний тиск або втрату державності. Зазвичай він починається із загрози, переходить у самоорганізацію, спрямовується на захист людей і території та прагне зберегти державність або ідентичність.

Ключовою є здатність населення діяти спільно. Окремий прояв незгоди ще не створює стійкого руху. Потрібні довіра, правила, лідерство, зв’язок між осередками та суспільна підтримка.

Сучасний національний спротив, на відміну від історичних аналогів, має чітке законодавче визначення.

Для аналізу спротиву можна застосувати просту модель із п’яти елементів.

Перший — загроза, яка спонукає людей діяти.

Другий — спільна ідентичність і розуміння того, що саме потрібно захищати.

Третій — організація та лідерство.

Четвертий — ресурси, зв’язок і підтримка населення.

П’ятий — політична мета. Якщо рух не має зрозумілої мети або втрачає підтримку, його можливості зменшуються.

Запропонуйте студентам застосовувати цю модель до кожного наступного періоду.

Наприклад, для козацької доби загрозами були напади та обмеження свободи, організаційним центром ставала Січ, ресурсною основою були громади, а політична мета поступово розвивалася від самооборони до власної державності.

Витоки української військової самоорганізації (Додаток 1, слайд 7)

До ранніх витоків відносимо народне ополчення княжої доби, місцеву самооборону прикордонних громад і козацьку військово-політичну організацію.

Їх об’єднували потреба захисту території, взаємодопомога та участь громади.

У княжу добу основою війська була княжа дружина, але під час загроз залучалося міське й земське ополчення.

На прикордонні громади створювали сторожову службу та швидко реагували на напади.

Ці практики формували досвід колективної відповідальності.

Українське козацтво як форма самоорганізації (Додаток 1, слайд 8)

Козацтво поєднало добровільне об’єднання, військову дисципліну, виборність керівництва та самоврядування. Козацька рада ухвалювала важливі рішення, старшина відповідала перед товариством, а розподіл обов’язків давав змогу діяти організовано.

Не слід ідеалізувати козацький устрій: у ньому існували внутрішні конфлікти та соціальні суперечності. Проте для української традиції важливим став образ громади, яка має право на самоврядування й готова захищати свободу.

Виборність козацької старшини формувала відчуття участі у спільних рішеннях, але влада ради не була сучасною представницькою демократією. Право участі залежало від належності до козацького стану. Тому ми говоримо

про історичну традицію самоврядування, а не про готову модель для копіювання сьогодні.

Для сучасної безпеки корисним є інший урок: ***люди краще підтримують рішення, коли розуміють порядок їх ухвалення та довіряють керівникам.*** Виборність або призначення самі по собі не гарантують довіри. Її формують компетентність, відповідальність, справедливість і здатність пояснювати рішення. *Рекомендовані джерела для поглиблення теми: [11], [12].*

Військова організація Запорозької Січі (Додаток 1, слайд 9)

Січ була одночасно військовим центром і формою політичної організації. Кіш, курені та старшина забезпечували управління й дисципліну. Козацька рада обирала кошового отамана та ухвалювала найважливіші рішення.

Паланки й місцеві осередки пов'язували військовий центр із територіями.

У цьому полягає історичний урок: оборонна спроможність потребує не лише озброєних людей, а й системи управління, забезпечення та участі громади.

Козацькі військово-політичні центри (Додаток 1, слайд 10)

Запорозька Січ стала осередком козацької військової демократії, а Гетьманщина — формою української козацької державності з власними органами влади, адміністративним устроєм і військом.

Полково-сотенна система поєднувала територіальне управління та оборону.

Богдан Хмельницький очолив Національно-визвольну війну й створення козацької держави.

Іван Сірко відомий організацією оборони Запорожжя.

Іван Мазепа прагнув розширити політичну самостійність Гетьманщини.

Пилип Орлик у вигнанні підтримував ідею української державності та уклав конституційний документ 1710 року.

Запитання аудиторії: Які елементи козацької традиції можна назвати політичними, а які — військовими?

Підсумок: **вони діяли разом, але сучасна держава будується на інших правових і демократичних засадах.**

Гетьманщина показала, що військова самоорганізація може перерости у державні інституції. Потрібно було збирати податки, здійснювати судочинство, підтримувати дипломатичні зв'язки, керувати територіями та забезпечувати військо. Це означає перехід від мобілізації навколо загрози до повсякденної державної роботи.

Водночас боротьба старшинських груп, зовнішній тиск сусідніх держав і залежність від союзників обмежували політичну самостійність.

Цей досвід навчає, ***що зовнішній союз є корисним лише тоді, коли держава має власні інституції, ресурси та здатність захищати свої інтереси.***

Гайдамацький та опришківський рухи (Додаток 1, слайд 11)

Гайдамацький рух розвивався на Правобережній Україні у XVIII столітті.

Опришківський рух діяв у Карпатах у XVI–XIX століттях. Їх учасники виступали проти соціального, національного та релігійного гноблення, спираючись на місцеві громади.

Невеликі рухливі загони, знання місцевості та допомога населення забезпечували тривалість спротиву. Водночас ці рухи були складними історичними явищами, які супроводжувалися насильством.

Їх потрібно оцінювати критично, без романтизації.

Організатори народного спротиву XVIII–XIX століть (Додаток 1, слайд 12)

Максим Залізняк та Іван Гонта стали провідниками Коліївщини 1768 року.

Олекса Довбуш є найвідомішим ватажком опришківського руху.

Навколо цих постатей виникло багато легенд, тому важливо відокремлювати народну пам'ять від документально підтверджених фактів.

Історичний внесок цих рухів полягає у збереженні традиції місцевої ініціативи, взаємної підтримки та спротиву несправедливості.

Їхнє обмеження — локальність і відсутність єдиного політичного центру.

Переходимо до XX століття, коли боротьба дедалі частіше набувала форми державного проєкту.

Народні рухи часто отримують у пам'яті образ захисників пригноблених. Проте історик повинен досліджувати не лише мотиви, а й конкретні наслідки для цивільного населення.

Насильство проти людей не стає прийнятним через популярність героя або справедливість частини вимог. Такий критичний підхід допомагає уникати пропагандистського поділу історії на абсолютно добрих і абсолютно злих.

Запитання аудиторії: ***Чому локальна підтримка дає рухові силу, але водночас може обмежувати його?***

Відповідь: ***громада забезпечує людей, інформацію та довіру, проте рух, замкнений в одному регіоні, не завжди здатний сформувати загальнодержавну програму й координацію.***

Навчальне питання 2. Національний спротив у XX столітті (Додаток 1, слайд 13–14)

Друге питання охоплює революцію 1917–1921 років, міжвоєнний визвольний рух, Другу світову війну та ненасильницький спротив радянському режиму.

Це найбільш складний блок, тому оцінюємо організації у конкретних історичних умовах і не переносимо сучасні критерії механічно.

Українські революції 1917–1921 років (Додаток 1, слайд 14)

Після розпаду Російської та Австро-Угорської імперій українці отримали шанс відновити державність.

Центральна Рада проголосила Українську Народну Республіку, а IV Універсал — її незалежність.

У 1918 році діяла Українська Держава гетьмана Павла Скоропадського.

На заході постала Західноукраїнська Народна Республіка.

Акт Злуки 22 січня 1919 року утвердив ідею соборності. Проте війна на кількох фронтах, слабкість інституцій, суперечності еліт і нестача ресурсів ускладнили захист.

Урок: ***проголошення незалежності потребує організованої оборони, дієвого управління та підтримки суспільства.***

Українська революція відбувалася в умовах розпаду імперій, світової війни та гострої соціальної кризи. Різні політичні сили по-різному бачили форму держави, земельне питання та зовнішні союзи. Тому рішення ухвалювалися під тиском часу, а влада часто змінювалася.

Студентам важливо зрозуміти різницю між легітимністю та спроможністю. Центральна Рада мала значну суспільну підтримку й представницький характер, але не встигла побудувати достатньо сильний апарат і військо. Скоропадський посилив адміністративну спроможність, однак залежав від зовнішньої військової підтримки та мав проблеми з політичною легітимністю. Директорія відновила республіканську форму, але діяла в умовах війни на кількох фронтах.

Міні обговорення: ***Що важливіше для молодої держави — демократична підтримка чи здатність швидко діяти?***

Підсумок викладача: стійка державність потребує обох елементів. Протиставлення демократії та спроможності створює хибний вибір. *Рекомендовані джерела для поглиблення теми: [13]–[15].*

Самоорганізація населення та добровольчі формування (Додаток 1, слайд 15)

Державні інституції лише формувалися, тому важливу роль відіграли Вільне козацтво, добровольці, студентські та робітничі формування. Населення забезпечувало продовольство, транспорт, зв’язок, медичну та інформаційну допомогу.

Громадська ініціатива посилювала молоду державу, але не могла повністю замінити регулярне військо й державну адміністрацію.

Цей висновок повторюватиметься й у сучасній історії: добровільна енергія найбільш ефективна, коли поєднується з інституціями.

Бій під Крутами (Додаток 1, слайд 16)

У січні 1918 року українські підрозділи, серед яких були курсанти та студенти-добровольці, стримували наступ більшовицьких сил на Київ. Бій дав час для організації подальшої оборони та став символом відповідальності молоді за державу.

Пам'ять про Крути не повинна зводитися до культу жертви.

Головний урок ***полягає у необхідності завчасно готувати професійні сили, командування, резерв і забезпечення. Мужність людей не має компенсувати інституційну слабкість держави.***

Бій під Крутами став важливим символом, але символічна пам'ять іноді спрощує реальну подію. Учасниками були не лише студенти, а й курсанти та військові підрозділи. Їхнє завдання полягало у затриманні наступу, а не в перемозі над усією армією противника. Точність не применшує подвиг, а робить його зрозумілішим.

Запитайте студентів, ***Як держава повинна вшановувати молодих захисників: лише пам'ятниками чи також якісною підготовкою наступних поколінь?***

Очікуваний висновок — пам'ять має впливати на інституційні рішення, освіту, планування та турботу про людей.

Державні та військові організації 1917–1921 років (Додаток 1, слайд 17)

Центральна Рада стала представницьким центром Української революції. Українська Держава Скоропадського розбудовувала адміністрацію, освіту, дипломатію та військові структури.

Директорія відновила УНР і продовжила збройну боротьбу.

ЗУНР створила власні органи влади й Українську Галицьку армію.

Михайло Грушевський пов'язаний із діяльністю Центральної Ради.

Павло Скоропадський очолював Українську Державу.

Симон Петлюра став Головним отаманом військ УНР.

Євген Петрушевич очолював політичні структури ЗУНР.

Історичний внесок періоду — створення українських державних інституцій та збройних сил. Поразка не скасувала саму ідею державності: вона збереглася у політичній культурі, еміграційних структурах і наступних поколіннях.

Порівнюючи державні утворення, зверніть увагу на різні моделі. Центральна Рада будувала парламентську республіку. Українська Держава спиралася на сильну виконавчу владу гетьмана.

Директорія діяла як колективний верховний орган. ЗУНР створювала республіканські інституції в умовах війни.

Це різноманіття показує, що українська державність не була випадковою подією або проєктом однієї групи.

Різні політичні сили визнавали потребу власної держави, хоча сперечалися щодо форми влади та політики.

Ідея соборності об’єднувала Наддніпрянську й Західну Україну.

Окремо поясніть роль дипломатії. Молода держава потребувала міжнародного визнання, союзів і доступу до ресурсів. Однак зовнішня підтримка залежала від інтересів великих держав. Тому внутрішня єдність і власна оборонна спроможність залишалися вирішальними.

Українські січові стрільці та Січові стрільці (Додаток 1, слайд 18)

Легіон Українських січових стрільців виник у складі австро-угорської армії та став школою українських військових кадрів. Січові стрільці в Києві були окремою формацією доби Української революції й захищали державні інституції УНР.

Євген Коновалець командував київськими Січовими стрільцями, ***Андрій Мельник очолював штаб, Роман Дашкевич*** організовував артилерію.

Їхній внесок — ***дисципліна, власне командування та формування традиції національного війська.***

Повстанський рух 1919–1920-х років (Додаток 1, слайд 19)

Після встановлення більшовицького контролю діяли численні місцеві повстанські загони. Вони спиралися на селянство, знання місцевості й підтримку громад. Мета часто включала захист населення та продовження боротьби за українську державність.

Головним обмеженням були розпорошеність, різні політичні орієнтації та нестача єдиного керівництва.

Локальний спротив міг бути тривалим, але без координації втрачав стратегічну ефективність. Це один із центральних уроків лекції.

Повстанські загони могли швидко виникати, добре орієнтувалися на місцевості та мали підтримку сіл. Проте кожен отаман часто визначав власну політику. Через це рухи конкурували за ресурси, не мали спільної стратегії й ставали вразливими до агентури та репресій.

Цей досвід не означає, що місцева ініціатива шкідлива. Він показує потребу поєднати ініціативу з єдиною політичною метою, дисципліною та відповідальністю.

Сучасна система національного спротиву саме тому має визначене законом керівництво.

Холодноярська республіка (Додаток 1, слайд 20)

Холодний Яр у 1919–1922 роках став територіальним осередком боротьби проти більшовицького режиму. Мережа сіл підтримувала повстанські загони, забезпечувала зв’язок, продовольство та інформацію. Рух продовжував державницьку традицію УНР.

Приклад Холодного Яру показує силу довіри між місцевою громадою та організованим спротивом.

Одночасно він демонструє межі локальної боротьби без загальнодержавної координації й достатніх ресурсів.

Українська військова організація та ОУН (Додаток 1, слайд 21)

Після поразки революції частина українських військових створила Українську військову організацію. Євген Коновалець став її засновником і керівником. У 1929 році виникла Організація українських націоналістів, яка об'єднала частину націоналістичного руху навколо мети відновлення незалежної держави.

Після загибелі Коновальця в ОУН загострилися суперечності. У 1940 році організація розкололася на крила Андрія Мельника та Степана Бандери. Оцінюючи їхню діяльність, необхідно враховувати авторитарні ідеологічні тенденції міжвоєнної Європи, політичне насильство й різні етапи відносин із зовнішніми силами.

Історичний внесок УВО та ОУН полягає у збереженні організованого державницького руху в міжвоєнну добу. Водночас ця тема потребує критичного аналізу документів і відповідальності за конкретні дії, а не лише символічних оцінок.

Євген Коновалець намагався зберегти кадри українського війська після втрати державності.

УВО діяла нелегально в умовах польської влади на західноукраїнських землях.

ОУН прагнула створити ширший політичний рух. Її ідеологія розвивалася під впливом поразки революції та радикалізації міжвоєнної Європи.

Поясніть студентам, що історична мета незалежності не робить автоматично правильними всі методи організації. Політичні вбивства, авторитарні практики та нетерпимість потребують критичної оцінки.

Зріле суспільство може визнавати внесок у боротьбу за державність і водночас засуджувати порушення прав людини.

Український визвольний рух у роки Другої світової війни (Додаток 1, слайд 22)

Українські землі опинилися між двома тоталітарними режимами. Нацистська та радянська політика супроводжувалася окупацією, репресіями й масовими втратами. Частина українського руху прагнула відновлення незалежної держави та збереження національної ідентичності.

Форми діяльності включали підпілля, збройну боротьбу, інформаційну й організаційну роботу. Підтримка населення, зв'язок і допомога пораненим були критично важливими. Разом із тим цивільне населення зазнало величезних страждань, а історичні оцінки мають враховувати багатосторонній характер війни. *Рекомендовані джерела для поглиблення теми: [16], [17].*

ОУН, УПА та Українська головна визвольна рада (Додаток 1, слайд 23)

Українська повстанська армія сформувалася у 1942 році як збройне формування визвольного руху. Вона мала командування й територіальну мережу та вела боротьбу у воєнний і повоєнний періоди. Українська головна визвольна рада, створена 1944 року, прагнула стати політичним представництвом руху.

Степан Бандера очолював революційне крило ОУН, хоча значну частину війни перебував у німецькому ув'язненні.

Роман Шухевич був Головним командиром УПА у 1943–1950 роках.

Кирило Осьмак очолив УГВР.

Василь Кук став останнім Головним командиром УПА.

Тема пов'язана зі складними дискусіями щодо міжетнічного насильства, політичних рішень та відповідальності різних учасників.

Навчальний підхід вимагає визнавати боротьбу за українську державність і водночас не замовчувати злочини проти цивільного населення. Слід перевіряти твердження за архівними документами й сучасними дослідженнями.

Головний урок для теми спротиву: підпільна діяльність потребувала організації та підтримки громад, але тривала війна на території проживання мирного населення створювала тяжкі моральні й гуманітарні наслідки.

УПА діяла в умовах фронту, окупації та протистояння різних сил. Її соціальна база, чисельність, операції й відносини з населенням змінювалися залежно від регіону та часу. Тому узагальнені твердження без дат і територіального контексту часто вводять в оману.

Особливо чутливою є тема польсько-українського конфлікту на Волині та в Галичині, де масово загинули цивільні.

Під час лекції слід прямо зазначити: ***боротьба за державність не виправдовує вбивства мирного населення. Українське й польське суспільства мають досліджувати документи, вшановувати жертв та підтримувати відповідальний діалог.***

Радянська пропаганда десятиліттями подавала визвольний рух лише як злочинний. Сучасна російська пропаганда продовжує використовувати цю схему для заперечення права України на незалежність.

Найкраща протидія — ***не заміна одного міфу іншим, а відкритий аналіз джерел і складності історії.***

Радянський партизанський рух в Україні (Додаток 1, слайд 24)

У 1941–1944 роках в Україні діяли радянські партизанські загони й підпільні групи, координовані Українським штабом партизанського руху. Їхні завдання включали розвідку, порушення комунікацій противника та підтримку наступу Червоної армії.

Серед відомих командирів — ***Сидір Ковпак, Олексій Федоров і Олександр Сабуров.*** Рух зробив внесок у боротьбу проти нацистського окупаційного режиму. Водночас він перебував під радянським державним керівництвом, а його діяльність і відносини з місцевим населенням потребують критичного вивчення.

Порівнюючи радянський партизанський і український визвольний рухи, не можна об’єднувати їх в одну політичну силу. Вони мали різні цілі, підпорядкування та бачення майбутнього України.

Радянські партизани були частиною загальної воєнної стратегії СРСР. Центральне керівництво визначало завдання, забезпечувало зв’язок і постачання. Це давало координацію, але підпорядковувало рух політичним цілям радянської держави. Місцеві загони не були повністю самостійними.

Відносини партизанів із цивільним населенням могли бути різними. Люди допомагали через патріотичні мотиви, ненависть до нацистської окупації або примус. Репресивні дії окупантів у відповідь створювали додаткові втрати. Тому оцінка має враховувати і військовий внесок, і гуманітарні наслідки.

Запропонуйте порівняти три критерії: політичну мету, систему підпорядкування та ставлення до майбутньої української державності.

За ними радянський партизанський рух принципово відрізнявся від ОУН і УПА.

Ненасильницький спротив радянському режиму (Додаток 1, слайд 25)

У 1960–1980-х роках дисиденти захищали українську мову, культуру, історичну пам’ять, свободу совісті та права людини.

Основними засобами були самвидав, відкриті листи, звернення, правозахисна діяльність і мирні протести.

Радянська влада відповідала арештами, ув’язненням, засланням, каральною психіатрією та професійними заборонами. Сила дисидентів полягала у правді, моральній стійкості та збереженні національної свідомості.

Організації українського ненасильницького спротиву (Додаток 1, слайд 26)

Шістдесятники започаткували культурне та інтелектуальне відродження. Українська Гельсінська група, створена 1976 року, документувала порушення прав людини й інформувала міжнародну спільноту. Народний Рух України,

заснований 1989 року, перетворив громадську мобілізацію на масовий рух за демократизацію та незалежність.

Василь Стус став символом культурного спротиву й особистої незламності.

Микола Руденко був одним із засновників Української Гельсінської групи.

Левко Лук'яненко поєднав правозахисну діяльність із боротьбою за незалежність.

В'ячеслав Чорновіл був дисидентом і лідером Народного Руху.

Історичний внесок ненасильницького спротиву — ***утвердження прав людини, збереження ідентичності та підготовка суспільства до відновлення незалежності у 1991 році.***

Самвидав був способом обійти державну цензуру. Тексти передруковували, фотографували, передавали знайомим і поширювали за кордон. Навіть невелика кількість копій мала значення, бо руйнувала монополію режиму на інформацію. Влада вважала правдиве слово загрозою саме через його здатність формувати незалежне мислення.

Українська Гельсінська група посилалася на міжнародні зобов'язання СРСР у сфері прав людини. Це був важливий стратегічний крок: правозахисники показували розрив між офіційними обіцянками та реальними репресіями. Їхні матеріали ставали відомими міжнародній громадськості.

Урок ненасильницького спротиву ***полягає в тому, що моральна позиція потребує організації та тривалої витримки.***

Дисиденти не мали масових ресурсів, але зберегли альтернативну систему цінностей, на яку спиралося суспільство наприкінці 1980-х років.

Навчальне питання 3. Сучасний український спротив (Додаток 1, слайд 27–28)

Третє питання охоплює досвід від Революції Гідності до сучасного етапу війни. Ми побачимо, як громадянська самоорганізація переросла у підтримку

оборони, як держава відновлювала спроможності та як технології й міжнародна солідарність стали частиною стійкості.

Революція Гідності (Додаток 1, слайд 28)

Революція Гідності 2013–2014 років об'єднала людей навколо людської гідності, прав, демократії та європейського вибору.

Ініціативні групи швидко створювали волонтерські мережі, медичну допомогу, правовий захист, харчування й комунікацію.

Головний досвід — довіра, солідарність і горизонтальна взаємодія можуть перетворити окремих громадян на дієву суспільну силу.

Водночас пам'ятаємо про загиблих учасників протестів — Героїв Небесної Сотні.

Революція Гідності почалася як протест проти відмови влади від курсу на європейську інтеграцію та насильства щодо студентів.

Поступово вимоги розширилися до захисту прав, зміни влади та відновлення конституційного порядку. Участь людей різного віку, професій, регіонів і поглядів створила новий досвід солідарності.

Самоорганізація не означала повної відсутності керівництва. Виникали координаційні структури, відповідальні за безпеку, медицину, харчування, сцену, інформацію та правову допомогу. Горизонтальні мережі діяли разом із політичними й громадськими організаціями.

Попросіть студентів назвати умови, за яких довіра виникає між незнайомими людьми. Відповіді можуть включати спільну мету, видимий особистий внесок, чесне використання ресурсів, зрозумілі правила та взаємну допомогу. *Рекомендоване джерело для поглиблення теми: [18].*

Самоорганізація Майдану (Додаток 1, слайд 29)

Самооборона Майдану підтримувала громадський порядок і безпеку учасників. Автомайдан забезпечував мобільну допомогу та публічні акції.

Медична служба об’єднала лікарів, студентів і волонтерів. Євромайдан SOS координував правову допомогу й документування порушень.

Андрій Парубій, Дмитро Булатов, Ольга Богомолець та Олександра Матвійчук уособлюють різні напрями організації.

Внесок Майдану — досвід швидкого створення функціональних служб без тривалої бюрократичної підготовки.

Початок російської агресії у 2014 році (Додаток 1, слайд 30)

У лютому–березні 2014 року Російська Федерація захопила й тимчасово окупувала Крим.

У квітні розпочалася збройна агресія на сході України. Держава зустріла загрозу з обмеженою готовністю сектору безпеки й оборони та потребувала швидкого відновлення спроможностей.

Суспільство відповіло військовою службою, добровольчим і волонтерським рухами, підтримкою громад та інформаційною стійкістю.

Урок 2014 року: обороноздатність повинна формуватися завчасно, а суспільна єдність прискорює відновлення державних інституцій.

Агресія 2014 року поєднала військові дії, спеціальні операції, пропаганду, політичний тиск і заперечення самої участі Росії. Таку модель часто називали гібридною. Її мета полягала у тому, щоб дезорієнтувати державу, розколоти суспільство й створити видимість внутрішнього конфлікту.

Крим показав небезпеку інформаційної ізоляції, слабкої готовності інституцій та використання місцевих проросійських мереж.

На сході України держава поступово відновила військове управління й зупинила подальше поширення агресії.

Важливу роль відіграла суспільна мобілізація.

Урок 2014 року має два рівні.

Перший — воєнний: потрібні підготовлені сили, резерв, управління й розвідка.

Другий — суспільний: потрібні довіра, стійкі громади, медіаграмотність і здатність швидко підтримати державу.

Часткова мобілізація та добровольчі формування 2014–2015 років (Додаток 1, слайд 31)

У 2014–2015 роках держава провела шість черг часткової мобілізації. Вони забезпечили доукомплектування Збройних Сил та інших військових формувань і дали час для розгортання системи оборони.

Паралельно виникли добровольчі підрозділи «Айдар», «Донбас», «Азов», «Дніпро-1», Добровольчий український корпус «Правий сектор» та інші формування. Вони мали різні правові підстави й підпорядкування, а значну частину згодом інтегрували до державних структур.

Їхній внесок полягав у швидкому залученні мотивованих громадян і стримуванні агресії на початковому етапі.

Одночасно досвід показав необхідність єдиного командування, правового статусу, дисципліни, підзвітності та захисту прав людини.

Мобілізаційні рішення забезпечили кількісне посилення війська, але система зіткнулася з проблемами підготовки, забезпечення та обліку.

Досвід підкреслив, що мобілізація починається задовго до оголошення призову.

Держава повинна вести якісний облік людських ресурсів, готувати резерв, планувати потреби та підтримувати довіру громадян.

Добровольчі формування виникали швидше, ніж держава встигала оновлювати правила. Їхня мотивація й ініціатива були критично важливими. Разом із тим різні джерела комплектування та підпорядкування створювали ризики. Інтеграція до ЗСУ, Національної гвардії та поліції посилила керованість і правовий захист учасників.

Для студентів важливо уникати ***узагальнень про всі добровольчі підрозділи. Кожен мав власну історію, статус і склад.***

Оцінка має спиратися на документи, судові рішення та перевірені дослідження, а не на політичні ярлики.

Організації спротиву російській агресії (Додаток 1, слайд 32–33)

Після 2014 року поряд із державними структурами діяли волонтерські, правозахисні та кримськотатарські організації.

Фонд «Повернись живим» розвинув системну підтримку Сил оборони. Меджліс кримськотатарського народу представляє інтереси корінного народу та підтримує ненасильницький спротив окупації.

«Крим SOS» допомагає постраждалим і документує порушення прав людини.

Мустафа Джемілєв, Рефат Чубаров і Таміла Ташева пов'язані з різними напрямами цієї діяльності.

Головний внесок — організована допомога, захист прав і підтримка стійкості держави.

Добровольчий і волонтерський рухи 2014–2021 років (Додаток 1, слайд 34)

Добровольчий рух забезпечив швидке залучення громадян до оборони. Волонтерський рух збирав кошти, закуповував необхідне майно, надавав медичну, транспортну та гуманітарну допомогу, підтримував ветеранів і родини.

За кілька років стихійна ініціатива перетворилася на стійкі мережі, фонди та партнерство з державою.

Урок: громадянська ініціатива швидко заповнює критичні прогалини, а системна взаємодія перетворює допомогу на довготривалу спроможність.

Волонтерські мережі були ефективними завдяки швидкості, особистим контактам і високій мотивації. Однак зі збільшенням обсягів постали питання обліку коштів, пріоритетів, безпеки даних і координації з військовими. Професіоналізація фондів допомогла перетворити емоційний порив на сталі процеси.

Взаємодія держави та волонтерів має бути партнерською. Держава не повинна перекладати на громадян власні базові функції, а волонтери не повинні підміняти командування.

Найкращий результат виникає, коли громадські організації швидко знаходять рішення, держава масштабує успішні практики, а використання ресурсів залишається прозорим.

Донецький аеропорт став одним із найвиразніших символів оборони у 2014–2015 роках. У навчальному розгляді важливо зосередитися на тривалості оборони, стійкості підрозділів, значенні логістики та взаємодії різних сил. Поширене означення «кіборги» стало елементом суспільної пам'яті; у науковій лекції символічний образ слід співвідносити з документованими перебігом бойових дій та людськими втратами. (Додаток 1, слайд 32). *Рекомендовані джерела для поглиблення теми: [19], [20].*

Формування територіальної оборони України (Додаток 1, слайд 35)

Перший етап після 2014 року був реакцією на агресію та спирався на регіональні рішення, навчальні збори й місцеві ресурси.

Закон «Про основи національного спротиву» 2021 року заклав нову модель. Сили територіальної оборони стали окремим родом сил ЗСУ з постійною структурою управління.

Зміна полягала у переході від переважно локальної ініціативи до інституційної системи, що поєднала військові спроможності, резерв і можливості громад.

Повномасштабне вторгнення: загальнонаціональна мобілізація (Додаток 1, слайд 36)

24 лютого 2022 року оборона України стала спільною справою держави, війська, громад і мільйонів громадян. Сили оборони відбивали агресію. Територіальна оборона швидко розгортала підрозділи. Держава забезпечувала

безперервність управління. Громади організовували евакуацію, допомогу та життєзабезпечення.

Волонтери забезпечували військових, допомагали пораненим і переселенцям. Підприємства підтримували економіку, виробництво й критичні функції. Українці за кордоном залучали міжнародні суспільства.

Запитання аудиторії: Чому поняття мобілізації суспільства ширше за військову мобілізацію?

Очікувана відповідь: воно включає ресурси, професії, громадські мережі та стійкість цивільного життя.

У перші тижні повномасштабного вторгнення проявилася цінність попереднього досвіду. Військо мало вісім років бойової практики, волонтерські мережі вже знали потреби, громади мали досвід допомоги переселенцям, а державні цифрові сервіси підтримували комунікацію та безперервність послуг.

Водночас масштаб загрози вимагав нових рішень. Мільйони людей переміщувалися, підприємства переносили виробництво, університети переходили на дистанційне навчання, енергетики відновлювали мережі після атак. Кожна сфера стала частиною загальної стійкості.

Запропонуйте студентам описати одну функцію університету, яку потрібно зберегти під час кризи.

Це може бути навчання, зберігання даних, підтримка студентів або безпечна комунікація. Нехай вони називають необхідних виконавців і ресурси.

Технологічний спротив України (Додаток 1, слайд 40)

Сучасна війна прискорила розвиток безпілотних систем, радіоелектронної боротьби й розвідки, цифрових платформ, кіберзахисту та оборонних інновацій.

Проєкт «Армія дронів», започаткований 2022 року, об’єднав державні закупівлі, платформу UNITED24, бізнес і волонтерів.

У 2024 році створено Сили безпілотних систем як окремий рід сил.

Кластер BRAVE1 допомагає поєднати потреби оборони з розробками науки й бізнесу. Технологічна спроможність проходить шлях від визначення потреби через розробку й випробування до масштабування.

Головний урок: технологія сама по собі не гарантує переваги. Потрібні підготовлені люди, виробництво, швидке управління, захист даних та етичне й правове застосування.

Безпілотні системи змінили спосіб спостереження, логістики та ураження цілей.

Радіоелектронна боротьба стала необхідною для захисту зв'язку та протидії технічним засобам противника.

Цифрові платформи пришвидшили обмін даними й управління. Але кожне технологічне рішення створює нові ризики кібербезпеки та залежності від компонентів.

Українська модель інновацій вирізняється тісною взаємодією військових користувачів, інженерів, приватних компаній і волонтерів. Зворотний зв'язок із поля застосування дозволяє швидко змінювати продукт. Держава має забезпечити випробування, стандартизацію, закупівлі та масштабування.

Для майбутніх фахівців це приклад того, як компетентність цивільної професії переходить в оборонну спроможність. Потрібні програмісти, економісти, виробничники, юристи, фахівці із закупівель, комунікацій та управління ризиками.

Оборона Маріуполя у 2022 році відбувалася в умовах оточення, інтенсивних бойових дій і гуманітарної катастрофи для цивільного населення. Розгляд цього кейсу має поєднувати військово-історичний вимір із долями мешканців, руйнуванням міста, евакуацією та полоном захисників. Необхідно чітко відокремлювати підтверджені факти від неперевірених повідомлень і зберігати повагу до постраждалих. (Додаток 1, слайд 37)

Харківська наступальна операція вересня 2022 року продемонструвала значення підготовки, маневру, координації та використання сприятливого моменту. Для студентів цей приклад корисний не як набір тактичних деталей, а як нагода обговорити взаємозв'язок планування, оперативної ініціативи, інформаційного супроводу та підтримки місцевого населення під час деокупації. (Додаток 1, слайд 38)

Поняття «місто-герой» у презентації використано як меморіальне й суспільне означення стійкості міст, які зазнали облоги, руйнувань або окупації. Попросіть студентів розрізнити офіційний правовий статус, політичну відзнаку та символічну мову публічної пам'яті. Такий підхід дає змогу говорити про колективний досвід без узагальнення, що стирає відмінності між громадами. (Додаток 1, слайд 39)

Міжнародна підтримка України (Додаток 1, слайд 41)

Формат «Рамштайн», тобто Контактна група з питань оборони України, працює з квітня 2022 року. Він координує військову допомогу, навчання, логістику, ремонт і розвиток коаліцій спроможностей відповідно до потреб України.

«Коаліція охочих», сформована у 2025 році, зосередилася на довгостроковій підтримці, майбутніх гарантіях безпеки, зміцненні Сил оборони й політичній координації партнерів. Конкретні рішення цього формату розвиваються, тому їх потрібно перевіряти за актуальними офіційними повідомленнями.

Міжнародна допомога не замінює власних зусиль України. Вона стає ефективною, коли держава чітко формулює потреби, підзвітно використовує ресурси та розвиває власне виробництво.

Міжнародна підтримка виникла не автоматично. Українська дипломатія, військові фахівці, громадські організації та діаспора пояснювали потреби, демонстрували спроможність України та формували довіру партнерів.

Рішення кожної країни залежали від її законодавства, політики, ресурсів і суспільної думки.

Формат «Рамштайн» допоміг перейти від окремих пакетів допомоги до регулярної координації. Коаліції спроможностей зосереджуються на конкретних напрямах, наприклад протиповітряній обороні, артилерії, авіації чи морській безпеці.

Для лекції достатньо розуміти принцип, без переліку оперативних даних.

Довгострокові безпекові формати важливі для стримування повторної агресії та відбудови. Водночас їх ефективність залежить від політичних рішень, реальних ресурсів і чітких механізмів виконання.

Тому студент повинен відрізняти декларацію намірів від юридично та організаційно забезпеченого зобов'язання.

Українці за кордоном: підтримка та опір агресії (Додаток 1, слайд 42)

Українці за кордоном проводять громадську адвокацію, звертаються до урядів і парламентів, підтримують санкційну політику та міжнародну солідарність. Вони поширюють правдиву інформацію місцевими мовами й протидіють російській пропаганді.

Діаспора збирає кошти, організовує гуманітарну й медичну допомогу, підтримує захисників та постраждалих. Українські школи й культурні центри зберігають ідентичність та допомагають вимушеним переселенцям.

Прикладами самоорганізації є Світовий Конґрес Українців, Razom for Ukraine та численні місцеві мережі.

Діаспора впливає на політику демократичних держав через вибори, публічні кампанії, роботу з медіа та звернення до представників влади. Вона пояснює, чому підтримка України відповідає не лише українським, а й міжнародним інтересам безпеки та права.

Інформаційний внесок особливо важливий у країнах, де російська пропаганда використовує місцеві проблеми й втому від війни. Українські громади

перекладають матеріали, організовують виставки, лекції та культурні події. Людська історія часто переконує краще, ніж абстрактна статистика.

Разом із тим допомога потребує прозорості. Організації мають звітувати про кошти, захищати персональні дані та перевіряти потреби.

Репутація однієї мережі впливає на довіру до ширшої української спільноти.

Самоорганізація територіальних громад у 2022 році (Додаток 1, слайд 43)

Громади координували роботу місцевої влади, волонтерів і жителів.

Основними напрямами стали оповіщення, укриття, евакуація, гуманітарна допомога, підтримка внутрішньо переміщених осіб і відновлення критичних послуг.

Підготовлена громада зберігає керованість і зменшує паніку. Її стійкість залежить від планів, відповідальних осіб, перевірених каналів зв'язку, резервів та довіри населення.

Спротив населення на тимчасово окупованих територіях (Додаток 1, слайд 44)

Спротив в окупації проявляється у збереженні української ідентичності, взаємодопомозі, критичному сприйнятті пропаганди та ненасильницькому відстоюванні належності до України. У перші періоди окупації відбувалися мирні протести й публічні демонстрації українських символів.

Однак безпека людини залишається пріоритетом.

Не можна давати загальній аудиторії небезпечні поради або закликати до самостійних спеціальних дій. Взаємодія з державою має відбуватися лише через офіційні механізми, а цифрова поведінка повинна враховувати ризик переслідування.

Головний висновок: навіть під тиском окупаційного режиму збереження гідності, взаємної підтримки, мови й історичної пам'яті заперечує спробу агресора знищити українську належність.

Окупаційна влада прагне контролювати освіту, медіа, символи та історичну пам’ять. Вона створює тиск на вчителів, журналістів, активістів і представників місцевого самоврядування. Збереження української мови й зв’язку з культурою стає формою опору асиміляції.

Необхідно говорити про цивільних в окупації без звинувачення жертв. Люди перебувають під примусом, мають різні сімейні обставини та ризики. Поведінку потрібно оцінювати з урахуванням ступеня добровільності, наслідків і норм права. Необережні публічні заклики можуть поставити людину під загрозу.

Корисна позиція для студентів — ***підтримувати постраждалих, не поширювати персональні дані, протидіяти мові ненависті та пам’ятати, що тимчасово окуповані території й люди на них залишаються частиною України.***

Єдність війська, держави, громад і громадян (Додаток 1, слайд 45)

Сучасний спротив працює як система. Військо забезпечує професійний захист держави. Державні інституції організовують управління, ресурси та міжнародну взаємодію. Громади підтримують населення й місцеву стійкість. Громадяни діють відповідально, волонтерять і виконують свої професійні функції.

Координація зберігає керованість та запобігає дублюванню. Довіра не скасовує підзвітності, а ініціатива не скасовує законності.

Історична тяглість українського спротиву (Додаток 1, слайд 47)

Форми спротиву змінювалися: козацьке самоврядування, державні революції, підпільні й повстанські рухи, дисидентство, масові громадянські мобілізації та сучасна оборона. Постійним залишалося прагнення до свободи, державності та збереження ідентичності.

Тяглість не означає повної тотожності. Кожна епоха мала інше право, суспільство, технології та міжнародне середовище. Історичний досвід корисний тоді, коли ми розуміємо відмінності й не перетворюємо минуле на набір міфів.

Історична тяглість проявляється не у незмінній організаційній формі, а у повторенні суспільних потреб. Люди прагнули мати власні органи влади, захищати громаду, зберігати культуру та вирішувати спільні справи. Кожне покоління шукало доступні для своєї епохи засоби.

Сучасна Україна має те, чого часто не вистачало попереднім рухам: міжнародно визнану державу, власні збройні сили, законодавство, дипломатію та розвинене громадянське суспільство.

Тому головним завданням є не починати державотворення з нуля, а зміцнювати наявні інституції.

Спільні риси української самоорганізації (Додаток 1, слайд 48)

У різні періоди повторювалися ініціативність, здатність створювати осередки взаємодії, прагнення до свободи, солідарність, адаптивність та особиста відповідальність. Ці якості дозволяли суспільству діяти навіть за слабких або зруйнованих інституцій.

Водночас історія показує небезпеку роз'єднаності.

Ініціатива без координації швидко виснажується.

Солідарність без правил може перетворитися на хаотичну допомогу.

Стійкість виникає, коли громадянська енергія поєднується з професійним управлінням.

Ключові уроки для сучасної України (Додаток 1, слайд 49)

Перший урок: готуватися потрібно завчасно.

Другий: єдність посилює державу й суспільство.

Третій: самоорганізація громадян розвиває спроможності лише за умови взаємодії.

Четвертий: мова, культура й історична пам'ять є складовими стійкості.

П'ятий: кожен громадянин має усвідомлювати власну роль.

Запропонуйте студентам назвати один історичний приклад до кожного уроку.

Наприклад, слабкість координації повстанських рухів, державотворення 1917–1921 років, дисидентський захист культури або волонтерство після 2014 року.

Історична пам’ять стає силою не тоді, коли ми повторюємо гасла, а коли перетворюємо досвід на знання, готовність і відповідальні рішення.

Для підсумкової вправи розділіть аудиторію на чотири умовні групи: «підготовка», «єдність», «самоорганізація», «ідентичність».

Кожна група протягом двох хвилин обирає один історичний приклад і пояснює, чому він підтверджує відповідний урок.

Після коротких відповідей викладач показує, що один приклад може одночасно підтверджувати кілька уроків.

Підкресліть особистий вимір. Відповідальна дія студента включає якісне навчання, перевірку інформації, повагу до ветеранів і постраждалих, участь у законних громадських ініціативах, знання правил безпеки та готовність допомагати у межах компетенції.

Сучасний спротив не потребує від кожної людини однакової ролі.

Він потребує розуміння спільної мети та взаємодії.

Суспільство стає сильним, коли військова служба, державне управління, професійна праця, наука, волонтерство й міжнародна комунікація доповнюють одне одного.

Підсумки лекції (Додаток 1, слайд 50)

Ми простежили три великі блоки.

Перший — громада, самоврядування та козацька військова самоорганізація.

Другий — державні, повстанські, підпільні та ненасильницькі форми боротьби XX століття.

Третій — сучасний спротив російській агресії, що поєднав державу, Сили оборони, громади, технології, волонтерів і міжнародних партнерів.

Загальний висновок: український національний спротив має багатовікову традицію самоорганізації заради свободи, незалежності та територіальної цілісності. Знати історію потрібно для того, щоб діяти свідомо, законно та відповідально.

Проведіть швидку перевірку. Попросіть назвати три організації різних періодів, трьох історичних діячів і три уроки. Важливо, щоб студенти не лише називали прізвища, а пов'язували діяча з організацією та конкретним внеском.

Завершіть поверненням до початкової моделі: загроза, ідентичність, організація, суспільна підтримка та політична мета. Успішний спротив потребує всіх цих елементів. Якщо відсутня ідентичність, люди не розуміють, що захищати. Без організації ініціатива розпорошується. Без підтримки рух ізолюється. Без політичної мети перемога не перетворюється на стійкий порядок.

Додаткові джерела для вивчення (Додаток 1, слайд 51)

Для подальшої роботи використовуйте Конституцію та Закон України «Про основи національного спротиву».

Історичні матеріали перевіряйте на сайтах Українського інституту національної пам'яті, Інституту історії України НАН України, Електронного архіву українського визвольного руху та Галузевого державного архіву УІНП.

Порівнюйте кілька джерел. Встановлюйте автора, час створення та мету документа.

Відокремлюйте факт від оцінки.

Особливо критично працюйте з матеріалами соціальних мереж і пропагандистськими публікаціями.

Заключний слайд (Додаток 1, слайд 52)

Дякую за увагу.

Національна стійкість починається зі знання власної історії, але формується щоденною відповідальністю.

Ваше завдання як студентів — розвивати професійну компетентність, критичне мислення, культуру взаємодії та готовність підтримувати Україну законними діями.

Слава Україні!

5. Методичні рекомендації викладачеві

Методична модель заняття визначена як історична лекція з візуалізацією та інтерактивним зворотним зв'язком. Вона поєднує вступне формулювання проблеми, три логічно пов'язані питання, підсумок і конкретне завдання для самостійної роботи. Така побудова враховує рекомендації щодо структури конспекту, активізації студентів, опорного конспектування та включення питань для закріплення [10].

Опорний конспект студента (рекомендований зміст):

Три періоди: історичні традиції самоорганізації; спротив і державотворення у XX столітті; сучасна суспільна стійкість.

П'ять елементів аналізу: загроза; спільна мета та ідентичність; організація й лідерство; ресурси та підтримка; результат і обмеження.

Повторювані ризики: неузгодженість, недостатня підготовка, обмежені ресурси, втрата довіри.

П'ять уроків: завчасна підготовка; єдність і координація; партнерство громадян та інституцій; збереження мови й пам'яті; відповідальна роль кожного.

На початку запропонуйте студентам письмово або усно відповісти на три проблемні запитання, зазначені у вступі.

Наприкінці заняття поверніться до відповідей і запропонуйте доповнити їх прикладами з трьох історичних періодів.

Під час розгляду XX століття відокремлюйте документований факт від пізнішої оцінки або легенди. Заохочуйте аргументацію з опорою на джерела.

У складних темах уникайте колективного звинувачення, мови ненависті та механічного перенесення сучасних правових категорій на минуле.

Кейси оборони Донецького аеропорту, Маріуполя та контрнаступу на Харківщині подавайте з повагою до учасників і цивільних постраждалих; не включайте чутливих оперативних подробиць.

Під час теми окупації ставте безпеку цивільних на перше місце. Не пропонуйте дій, що можуть розкрити особу або створити додатковий ризик.

Якщо заняття проводиться пізніше, актуальні правові норми та міжнародні формати перевіряйте за офіційними джерелами перед лекцією.

6. Питання для закріплення та домашнє завдання

6.1. Питання для закріплення лекційного матеріалу

Які риси об’єднували ранні форми української самоорганізації?

У чому полягав внесок козацьких військово-політичних центрів і які були обмеження цієї моделі?

Який зв’язок між суспільною мобілізацією та створенням державних інституцій у 1917–1921 роках?

Чому локальний повстанський рух потребує координації, ресурсів і зрозумілої політичної мети?

Якими були різні форми українського спротиву в роки Другої світової війни? Чому їх потрібно аналізувати окремо?

Які засоби використовували українські дисиденти й правозахисники?

Як самоорганізація проявилася під час Революції Гідності?

Які уроки мобілізації, добровольчого та волонтерського рухів виявилися важливими після 2014 року?

Чому технологічна інновація потребує підготовлених людей, управління та захисту інформації?

Як громади, українці за кордоном і міжнародні партнери посилюють стійкість України?

Чим відрізняється історичне широке вживання поняття «спротив» від сучасного правового поняття «національний спротив»?

Які три уроки історії ви вважаєте найважливішими для сучасної України? Обґрунтуйте відповідь прикладами.

6.2. Домашнє завдання

Домашнє завдання: оберіть два кейси з різних історичних періодів і заповніть аналітичну матрицю за п’ятьма позиціями: загроза; суспільна мета; організація і лідерство; ресурси та підтримка; результат, обмеження і джерела. У

висновку окремо зазначте, у чому кейси подібні, а в чому їх не можна ототожнювати.

7. Висновки

Історія українського спротиву охоплює різні форми суспільної самоорганізації — від місцевих практик взаємного захисту та козацького самоврядування до державотворчих, військових, підпільних, правозахисних і громадянських рухів. Їх об’єднувало прагнення людей зберегти свободу, безпеку, ідентичність і можливість самостійно визначати політичне майбутнє.

Історичний досвід свідчить, що сама мотивація не гарантує тривалого результату. Вирішальними стають організація, координація, довіра, ресурси, законні інституції та спільна мета. Сучасна Україна має міжнародно визнану державу, Сили оборони, систему права, дипломатію та розвинене громадянське суспільство. Тому завданням є не механічне відтворення минулих моделей, а зміцнення наявних інституцій і відповідальна взаємодія держави та громадян.

Знання історії допомагає розпізнавати сильні сторони суспільства й повторювані ризики — передусім неузгодженість, нестачу підготовки та втрату довіри. Історична пам’ять стає основою стійкості, коли поєднується з критичним мисленням, повагою до людської гідності та готовністю діяти законно й відповідально.

Список використаних і рекомендованих джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення: 17.10.2026).
2. Про основи національного спротиву : Закон України від 16 липня 2021 року № 1702-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20 (дата звернення: 17.10.2026).

3. Українська Народна Республіка. *Енциклопедія історії України*: Україна-Українці. Інститут історії України НАН України. URL: https://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=S&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU&S21CNR=20&S21FMT=eiu_all&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN%3D&S21REF=10&S21STN=1&S21STR=Ukrainska_Nar_Respublika (дата звернення: 17.10.2026).
4. Інститут історії України Національної академії наук України : офіційний вебсайт. URL: https://history.org.ua/ (дата звернення: 17.10.2026).
5. Український інститут національної пам’яті : офіційний вебсайт. URL: https://uinp.gov.ua/ (дата звернення: 17.10.2026).
6. Електронний архів українського визвольного руху. URL: https://avr.org.ua/ (дата звернення: 17.10.2026).
7. Галузевий державний архів Українського інституту національної пам’яті : офіційний вебсайт. URL: https://hdauinp.org.ua/ (дата звернення: 17.10.2026).
8. Міністерство оборони України : офіційний вебсайт. URL: https://mod.gov.ua/ (дата звернення: 17.10.2026).
9. Історичний досвід українського національного спротиву : презентація до лекції. 52 слайди. Наданий навчальний матеріал.
10. Башкатова Н. М. Види і типи лекцій та рекомендації до їх проведення. ВСП «Фаховий коледж інформаційних технологій Національного університету “Львівська політехніка”». 19.06.2023. URL: https://itcollege.lviv.ua/vydy-i-typy-lektsiy-ta-rekomendatsiyi-do-yikh-provedenny/ (дата звернення: 17.10.2026).
11. Стороженко І. С. Скільки саме було Запорозьких Січей за всю історію українського козацтва? : монографія. Дніпро : Ліра, 2020. 213 с. ISBN 978-966-981-319-0.
12. Гуржій О., Чухліб Т. Козацька Україна. Боротьба за державу (XVI–XVII ст.). Київ : Арій, 2020. 368 с. ISBN 978-966-498-716-2.

13. Енциклопедія історії Української революції 1917–1921 рр. Енциклопедичні зошити. Зошит 4 / відп. ред. В. Верстюк ; відп. секр. О. Кудлай ; НАН України, Інститут історії України. Київ, 2023. 386 с. URL: https://resource.history.org.ua/item/0018081 (дата звернення: 17.10.2026).
14. Солдатенко В. Ф. Україна 1917–1920 років: подієві та історіографічні контексти : монографія. Київ : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2025. 575 с. URL: https://ipiend.gov.ua/publication/ukraina-1917-1920-rokiv-podiievi-ta-istoriohrafichni-konteksty/ (дата звернення: 17.10.2026).
15. Реєнт О., Великочий В. Українська революція: сучасний вітчизняний історіографічний дискурс : монографія. Київ; Івано-Франківськ : Місто НВ, 2024. 392 с.
16. Присяжнюк Ю. Сучасна українська історіографія військового вишколу в УПА. Історія та археологія. 2024. С. 49–55. DOI: https://doi.org/10.32782/cusu-hist-2024-spec-5.
17. Никифоров О. Проблематика УПА в сучасній вітчизняній історіографії: інституціоналізація досліджень. Літопис Волині. 2024. № 30. С. 104–108. DOI: https://doi.org/10.32782/2305-9389/2024.30.16.
18. Винницький М. Український Майдан, російська війна. Хроніка та аналіз Революції Гідності / пер. з англ. Р. Клочка. Львів : Видавництво Старого Лева, 2021. 560 с.
19. Панькова О., Касперович О. Український волонтерський рух в умовах збройної російської агресії в контексті національних та глобальних викликів і можливостей післявоєнного відновлення країни. *Журнал європейської економіки*. 2022. Т. 21, № 3. С. 277–294. URL: https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1605 (дата звернення: 17.10.2026).

20. Трофименко А. В., Макаров І. О. Волонтерський рух в Україні в умовах повномасштабної війни: основні тенденції розвитку. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія*. 2024. № 40. С. 134–142. DOI: https://doi.org/10.34079/2226-2830-2024-15-40-134-142.

ДОДАТОК 1

Презентація до лекції «Історичний досвід українського національного спротиву»

Слайд 1

Слайд 2

ДЕНЬ ЗАХИСНИКІВ І ЗАХИСНИЦЬ УКРАЇНИ

1 ЖОВТНЯ

Пам'ять • Вдячність • Повага

ЯК ВИНИКЛО СВЯТО

ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ
Покрова — шановане свято українського козацтва, пов'язане з традицією захисту.

2014 РІК
Запроваджено День захисника України. Початкова дата — 14 жовтня.

2021 РІК
Назва — День захисників і захисниць України: визнання внеску жінок і чоловіків.

2023 РІК
Свято перенесено на 1 жовтня відповідно до нової дати Покрови.

КОГО ВШАНОВУЄМО

Захисників і захисниць, які сьогодні боронять незалежність і територіальну цілісність України.

Ветеранів і ветеранок, усіх учасників боротьби за свободу України.

Полеглих оборонців — зберігаємо пам'ять про їхній подвиг.

Підтримуємо поранених, полонених, родини загиблих і зниклих безвісти.

Дякуємо медикам, волонтерам і всім, хто допомагає обороні.

НАША ВДЯЧНІСТЬ – У ПАМ'ЯТІ, ПОВАЗІ ТА КОНКРЕТНІЙ ДОПОМОЗІ

Джерело: Український інститут національної пам'яті

Слайд 3

Тема 1. Національний спротив

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ:

1. **Історичні традиції самоорганізації українського суспільства**
2. **Національний спротив у XX столітті: досвід боротьби в умовах окупації**
3. **Сучасний український спротив: досвід 2014–2026 років та ключові уроки**

Слайд 4

МЕТА ЗАНЯТТЯ

Сформувати у студентів цілісне розуміння історичних традицій українського національного спротиву, досвіду самоорганізації суспільства та боротьби за державність в умовах збройної агресії й окупаційного тиску.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Після вивчення теми студенти зможуть:

- Визначати основні історичні етапи українського національного спротиву.
- Наводити приклади самоорганізації населення для захисту державності, громад і територій.
- Характеризувати досвід спротиву в умовах окупації та збройної агресії.
- Формулювати ключові історичні уроки для зміцнення національної єдності та стійкості України.

ФОРМА ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТТЯ

Лекція з використанням візуальних матеріалів, історичних прикладів, проблемних запитань та обговорення.

Слайд 5

НАВЧАЛЬНЕ ПИТАННЯ 1
ІСТОРИЧНІ ТРАДИЦІЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
ГРОМАДА • САМОВРЯДУВАННЯ • ЗАХИСТ

Слайд 6

НАЦІОНАЛЬНИЙ СПРОТИВ ЯК ІСТОРИЧНЕ ЯВИЩЕ

Суспільна відповідь на зовнішню загрозу, окупаційний тиск або втрату державності, що спирається на самоорганізацію населення.

ЗАГРОЗА

агресія • окупація • утиски

САМООРГАНІЗАЦІЯ

громади • добровольці • підпілля

ЗАХИСТ І ЗБЕРЕЖЕННЯ

територія • державність • ідентичність

ІСТОРИЧНА ЗАКОНОМІРНІСТЬ: ЗАГРОЗА → ОБ'ЄДНАННЯ → СПІЛЬНА ДІЯ

Поняття використовується в історико-аналітичному значенні; сучасний національний спротив має визначені законом мету, завдання та складові.

Слайд 7

ВИТОКИ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ

КНЯЖА ДОБА

IX–XIII ст.

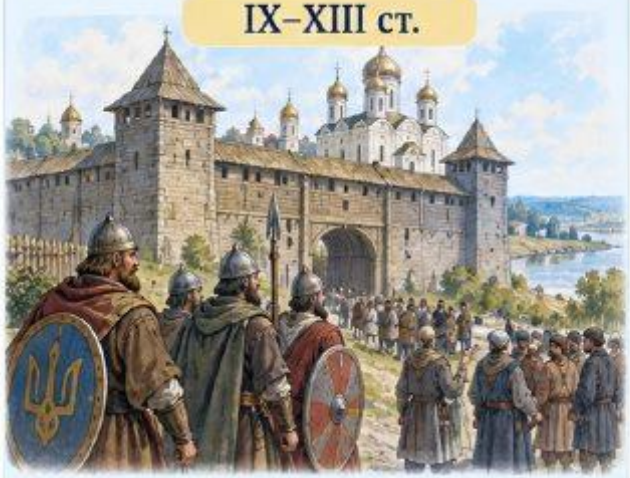

- народне ополчення
- віче і міська громада
- оборона міст і земель

ПРИКОРДОННІ ГРОМАДИ

XIV–XV ст.

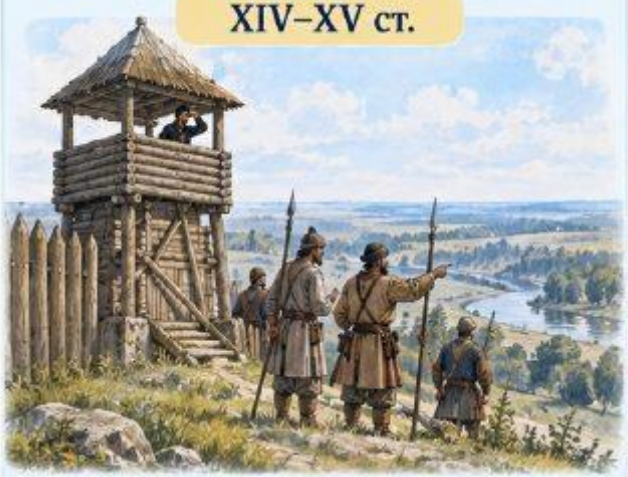

- місцева самооборона
- сторожова служба
- взаємодопомога населення

КОЗАЦЬКА ДОБА

XV–XVIII ст.

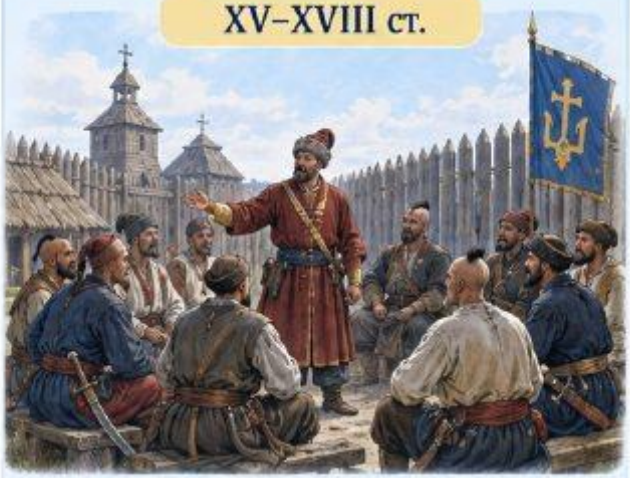

- добровільне об'єднання
- військове самоврядування
- захист території та свободи

СПІЛЬНА ОСНОВА: ГРОМАДА • ВИБОРНІСТЬ • ВЗАЄМОДОПОМОГА • ГОТОВНІСТЬ ДО ЗАХИСТУ

Слайд 8

УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО ЯК ФОРМА САМООРГАНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

ДОБРОВІЛЬНЕ ОБ'ЄДНАННЯ

спільність інтересів і готовність до захисту

ВИБОРНІСТЬ КЕРІВНИЦТВА

обрання старшини та її відповідальність перед громадою

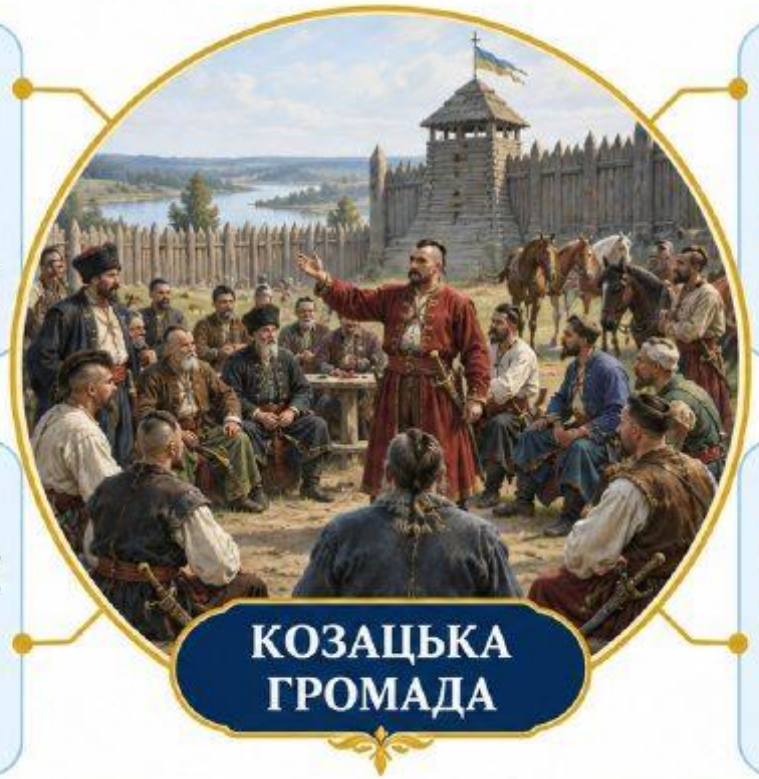

КОЗАЦЬКА ГРОМАДА

ВІЙСЬКОВЕ САМОВРЯДУВАННЯ

рада, спільні рішення, розподіл обов'язків

ВЗАЄМНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

дисципліна, взаємодопомога і спільна дія

КОЗАЦТВО ПОЄДНАЛО ВІЙСЬКОВУ ОРГАНІЗАЦІЮ, ГРОМАДСЬКЕ САМОВРЯДУВАННЯ ТА ЗАХИСТ ТЕРИТОРІЇ

Слайд 9

ЗАПОРОЗЬКА СІЧ: ВІЙСЬКО, ГРОМАДА І САМОВРЯДУВАННЯ

ВІЙСЬКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ
Кіш, курені, старшина
оборона та спільна дисципліна

КОЗАЦЬКА РАДА
ухвалення найважливіших рішень
виборність кошового отамана і старшини

ТЕРИТОРІАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ
паланки та місцеві осередки
організація життя і захисту території

СІЧ — ОСЕРЕДОК, ДЕ ВІЙСЬКОВА СИЛА ПОЄДНУВАЛАСЯ З ГРОМАДСЬКОЮ УЧАСТЮ ТА САМОВРЯДУВАННЯМ

Слайд 10

КОЗАЦЬКІ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНІ ЦЕНТРИ

САМООРГАНІЗАЦІЯ • САМОВРЯДУВАННЯ • ЗАХИСТ ДЕРЖАВНОСТІ

ЗАПОРОЗЬКА СІЧ

військово-політичний центр українського козацтва

- виборність старшини та козацька рада
- організація оборони українських земель
- традиції військового братерства і самоврядування

ГЕТЬМАНЩИНА

форма української козацької державності

- власні органи влади та адміністративний устрій
- полково-сотенна військова організація
- дипломатія, право та захист політичної автономії

БОГДАН ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ
творець Української козацької держави

ІВАН СІРКО
кошовий отаман, організатор оборони Запорожжя

ІВАН МАЗЕПА
гетьман, прихильник політичної самостійності

ПИЛИП ОРЛИК
гетьман в еміграції, автор Конституції 1710 року

ІСТОРИЧНИЙ ВНЕСОК: КОЗАЦЬКІ ІНСТИТУЦІЇ СФОРМУВАЛИ ТРАДИЦІЇ ВІЙСЬКОВОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ, ВИБОРНОСТІ ВЛАДИ ТА ЗАХИСТУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Слайд 11

ГАЙДАМАЦЬКИЙ ТА ОПРИШКІВСЬКИЙ РУХИ

ГАЙДАМАЦЬКИЙ РУХ

XVIII ст. • Правобережна Україна

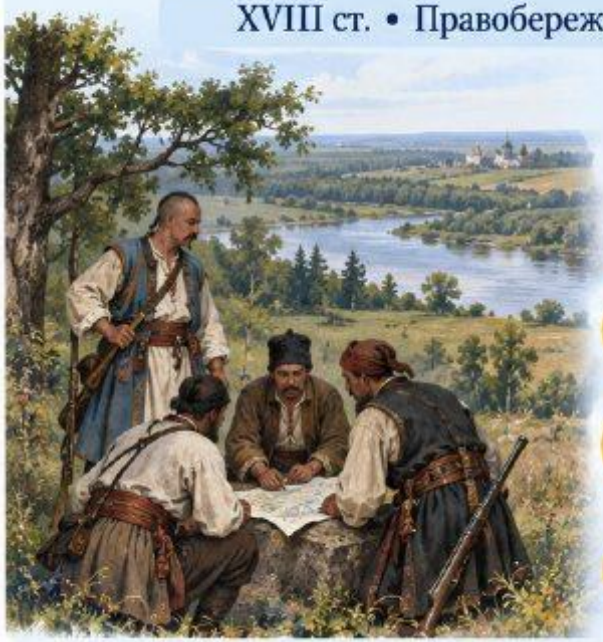

- повстанські загони з місцевого населення
- спротив соціальному, національному та релігійному гнобленню
- підтримка частини селянства і міщан

ОПРИШКІВСЬКИЙ РУХ

XVI–XIX ст. • Карпати

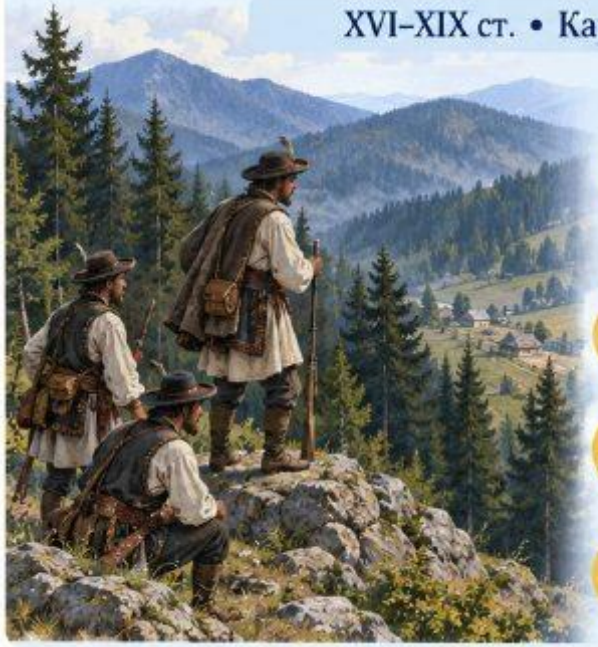

- невеликі мобільні загони
- опора на гірську місцевість і місцеві громади
- боротьба проти соціального визиску та утисків

СПІЛЬНІ РИСИ

САМООРГАНІЗАЦІЯ • ЛОКАЛЬНА ПІДТРИМКА • МОБІЛЬНІСТЬ • НАРОДНА ПАМ'ЯТЬ

Ці рухи були складними історичними явищами й не тотожні сучасній системі національного спротиву.

Слайд 12

ОРГАНІЗАТОРИ НАРОДНОГО СПРОТИВУ XVIII–XIX СТОЛІТЬ

ГАЙДАМАЦЬКИЙ РУХ • КОЛІЇВЩИНА • ОПРИШКІВСЬКИЙ РУХ

ГАЙДАМАЦЬКИЙ РУХ

Правобережна Україна, XVIII століття

- повстанська самоорганізація селян і козаків
- спротив соціальному, національному та релігійному гнобленню
- Коліївщина 1768 року — найбільше повстання руху

ОПРИШКІВСЬКИЙ РУХ

Карпати, XVI–XIX століття

- невеликі рухливі загони місцевого населення
- захист громад від соціального визиску
- тривала традиція спротиву в Карпатському регіоні

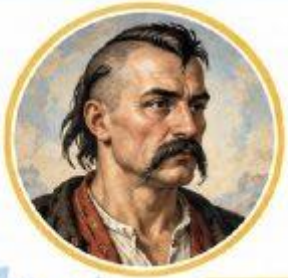

МАКСИМ ЗАЛІЗНЯК

один із керівників Коліївщини 1768 року

ІВАН ГОНТА

сотник, один із керівників Коліївщини

ОЛЕКСА ДОВБУШ

найвідоміший ватажок карпатських опришків

МІСЦЕВА ІНІЦІАТИВА → ОБ'ЄДНАННЯ ГРОМАД → ОРГАНІЗОВАНИЙ СПРОТИВ

ІСТОРИЧНИЙ ВНЕСОК: НАРОДНІ РУХИ ЗБЕРЕГЛИ ТРАДИЦІЮ САМООРГАНІЗАЦІЇ, ВЗАЄМНОЇ ПІДТРИМКИ ТА СПРОТИВУ НЕСПРАВЕДЛИВОСТІ

Слайд 13

НАВЧАЛЬНЕ ПИТАННЯ 2
НАЦІОНАЛЬНИЙ СПРОТИВ У XX СТОЛІТТІ: ДОСВІД БОРОТЬБИ В УМОВАХ ОКУПАЦІЇ
ДЕРЖАВНІСТЬ • ПІДПІЛЛЯ • ГРОМАДЯНСЬКА СТІЙКІСТЬ
1917–1921
1930–1950
1960–1980
1980–1991
ПРАВДА ОБ'ЄДНУЄ
Україна жива
САМВИДАВ
ВІЛЬНА УКРАЇНА
МОВА
КУЛЬТУРА
ЛЮДИНА
УКРАЇНА

Слайд 14

УКРАЇНСЬКІ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РОКІВ

1917

УКРАЇНСЬКА ЦЕНТРАЛЬНА РАДА

політична самоорганізація
проголошення УНР

22 СІЧНЯ 1918

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ УНР

IV Універсал
розбудова державних інституцій і війська

1918–1919

ЗУНР ТА АКТ ЗЛУКИ

створення Української Галицької армії
прагнення до соборності

1919–1921

БОРОТЬБА ЗА ДЕРЖАВНІСТЬ

війна на кількох фронтах
регулярне військо і повстанські формування

КЛЮЧОВИЙ ДОСВІД: ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ПОТРЕБУЄ ОРГАНІЗОВАНОЇ ОБОРОНИ, ЄДНОСТІ КЕРІВНИЦТВА ТА ПІДТРИМКИ СУСПІЛЬСТВА

Слайд 15

САМООРГАНІЗАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ ТА ДОБРОВОЛЬЧІ ФОРМУВАННЯ

ВІЛЬНЕ КОЗАЦТВО

- місцева самооборона
- охорона порядку і громад

ЗАХИСТ ДЕРЖАВНОСТІ

ДОБРОВОЛЬЦІ

- студенти, робітники, селяни, старшини
- добровільне вступання до українських частин

ПІДТРИМКА ГРОМАД

- продовольство, транспорт, зв'язок
- збір ресурсів для війська

ЦИВІЛЬНА ДОПОМОГА

- медична допомога
- зв'язкові та інформаційна підтримка

КОЛИ ДЕРЖАВНІ ІНСТИТУЦІЇ ЛИШЕ ФОРМУВАЛИСЯ, ГРОМАДСЬКА ІНІЦІАТИВА ДОПОВНЮВАЛА ЇХНІ МОЖЛИВОСТІ

Слайд 16

БІЙ ПІД КРУТАМИ ЯК ПРИКЛАД ДОБРОВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНОСТІ

КОНТЕКСТ

- наступ більшовицьких сил на Київ
- загроза молодій Українській Народній Республіці

УЧАСНИКИ ОБОРОНИ

- курсанти військової школи
- студенти-добровольці та військові підрозділи УНР

ВИКОНАНЕ ЗАВДАННЯ

- стримування наступу противника
- виграний час для організації подальшої оборони

ІСТОРИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

- готовність громадян стати на захист власної держави

КРУТИ — СИМВОЛ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ, МУЖНОСТІ ТА ДОБРОВІЛЬНОГО СЛУЖІННЯ УКРАЇНІ

Слайд 17

ДЕРЖАВНІ ТА ВІЙСЬКОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ 1917–1921 РОКІВ

ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ • ВЛАСНЕ ВІЙСЬКО • БОРОТЬБА ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

УКРАЇНСЬКА ЦЕНТРАЛЬНА РАДА
1917–1918

- представницький центр Української революції
- проголошення Української Народної Республіки
- IV Універсал — незалежність УНР

МИХАЙЛО ГРУШЕВСЬКИЙ
голова Української Центральної Ради

УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА
1918

- розбудова державного апарату й адміністрації
- розвиток освіти, науки та дипломатії
- формування регулярних військових структур

ПАВЛО СКОРОПАДСЬКИЙ
гетьман Української Держави

УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВНІСТЬ

ДИРЕКТОРІЯ ТА АРМІЯ УНР
1918–1921

- відновлення Української Народної Республіки
- організація збройного захисту державності
- продовження боротьби за незалежність

СИМОН ПЕТЛЮРА
Головний отаман військ УНР

ЗУНР ТА УКРАЇНСЬКА ГАЛИЦЬКА АРМІЯ
1918–1919

- українська державність на західноукраїнських землях
- створення власних органів влади та війська
- Акт Злуки УНР і ЗУНР 22 січня 1919 року

ЄВГЕН ПЕТРУШЕВИЧ
президент Української Національної Ради ЗУНР

ПОЛІТИЧНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО → ДЕРЖАВНІ ІНСТИТУЦІЇ → НАЦІОНАЛЬНЕ ВІЙСЬКО → БОРОТЬБА ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ

ІСТОРИЧНИЙ ВНЕСОК: У 1917–1921 РОКАХ УКРАЇНЦІ СТВОРИЛИ ВЛАСНІ ДЕРЖАВНІ ІНСТИТУЦІЇ ТА ЗБРОЙНІ СИЛИ, УТВЕРДИВШИ ІДЕЮ НЕЗАЛЕЖНОЇ СОБОРНОЇ УКРАЇНИ

Слайд 18

УКРАЇНСЬКІ СІЧОВІ СТРІЛЬЦІ ТА СІЧОВІ СТРІЛЬЦІ

ВІД ЛЕГІОНУ УСС ДО ОДНІЄЇ З НАЙБОЄЗДАТНІШИХ ФОРМАЦІЙ АРМІЇ УНР

ЛЕГІОН УКРАЇНСЬКИХ СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ
1914–1918

- українське добровольче формування у складі австро-угорської армії
- школа національного військового досвіду й командних кадрів
- один із витоків Української Галицької Армії

КАРПАТИ. 1914–1918
УКРАЇНСЬКІ СІЧОВІ СТРІЛЬЦІ

ВІЙСЬКОВИЙ ДОСВІД → НАЦІОНАЛЬНЕ ВІЙСЬКО

СІЧОВІ СТРІЛЬЦІ
1917–1919

- українська військова формація, створена в Києві
- захист Української Центральної Ради та державності УНР
- дисциплінована організація з власним командуванням

КИЇВ. 1917–1919
СІЧОВІ СТРІЛЬЦІ

ЄВГЕН КОНОВАЛЕЦЬ
командир Січових стрільців

АНДРІЙ МЕЛЬНИК
начальник штабу Січових стрільців

РОМАН ДАШКЕВИЧ
організатор стрілецької артилерії

ДОБРОВОЛЬЧИЙ РУХ → ПІДГОТОВЛЕНІ КАДРИ → ОРГАНІЗОВАНА ВІЙСЬКОВА СИЛА

ІСТОРИЧНИЙ ВНЕСОК: СТРІЛЕЦЬКІ ФОРМАЦІЇ СТАЛИ ШКОЛОЮ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА, ДИСЦИПЛІНИ, КОМАНДУВАННЯ ТА СЛУЖІННЯ ДЕРЖАВІ

Слайд 19

ПОВСТАНСЬКИЙ РУХ 1919–1920-х РОКІВ

ПРИЧИНИ

- окупаційна політика та репресії
- примусові реквізиції
- прагнення захистити громаду і землю

ОРГАНІЗАЦІЯ

- місцеві повстанські загони
- отамани та територіальні осередки
- підтримка селянства, розвідка і забезпечення

МОЖЛИВОСТІ Й ОБМЕЖЕННЯ

- знання місцевості та мобільність
- широка локальна підтримка
- розпорошеність і нестача єдиного керівництва

СИЛА: ОПОРА НА МІСЦЕВІ ГРОМАДИ

УРОК: БЕЗ КООРДИНАЦІЇ ЛОКАЛЬНИЙ СПРОТИВ ВТРАЧАЄ СТРАТЕГІЧНУ ЕФЕКТИВНІСТЬ

Слайд 20

ХОЛОДНОЯРСЬКА РЕСПУБЛІКА: ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ОСЕРЕДОК СПРОТИВУ

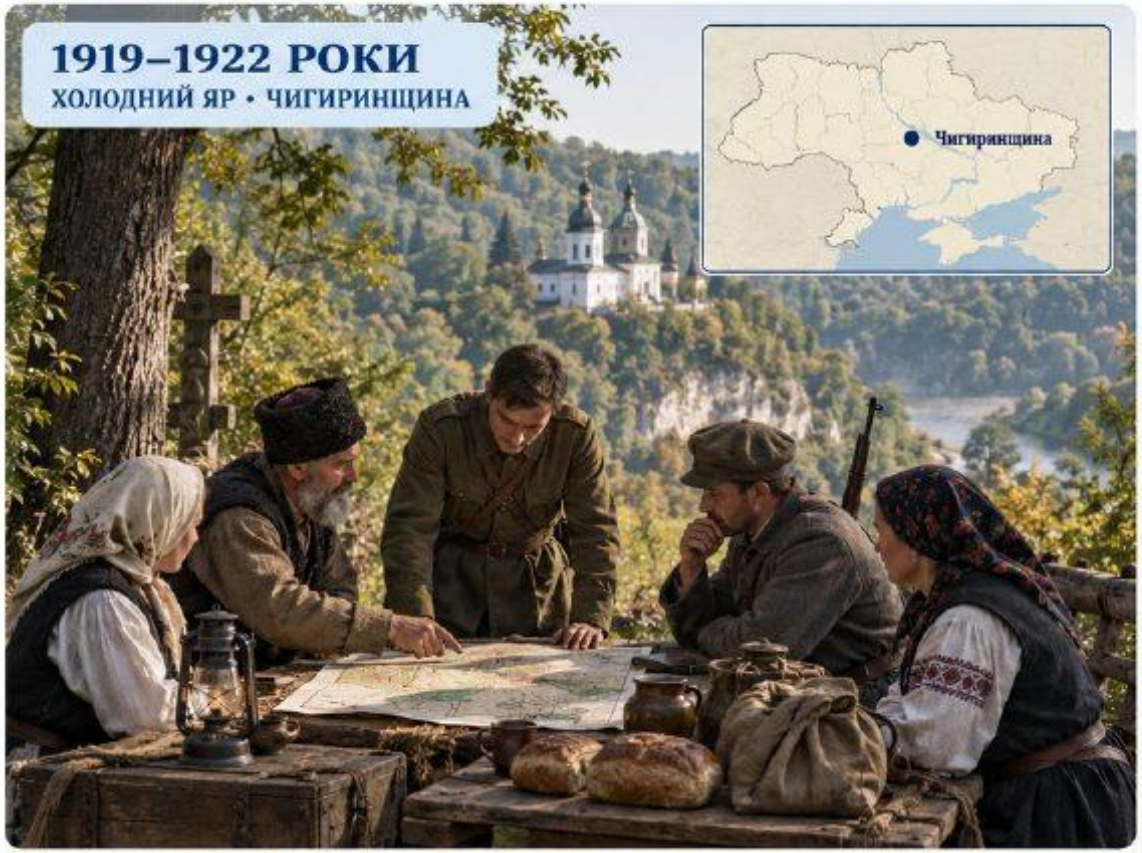

МЕТА

захист місцевих громад
продовження боротьби за українську державність

ТЕРИТОРІАЛЬНА ОСНОВА

мережа сіл і місцевих осередків
опора на громади Чигиринщини

ОРГАНІЗАЦІЯ

повстанські загони та місцеве керівництво
взаємодія населення, зв'язкових і забезпечення

ЗНАЧЕННЯ

тривалий спротив більшовицькому режиму
збереження державницької ідеї

ХОЛОДНИЙ ЯР ПОКАЗАВ: ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ СПРОТИВ СТАЄ СТІЙКИМ, КОЛИ СПИРАЄТЬСЯ НА ДОВІРУ І ПІДТРИМКУ МІСЦЕВИХ ГРОМАД

Слайд 21

УКРАЇНСЬКА ВІЙСЬКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ОУН

ОРГАНІЗОВАНИЙ ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

УКРАЇНСЬКА ВІЙСЬКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ

УВО • 1920–1929

- створена колишніми старшинами українських армій
- збереження організованих кадрів після поразки революції
- продовження боротьби за відновлення незалежності

УВО ТА ІНШІ НАЦІОНАЛІСТИЧНІ ОРГАНІЗАЦІЇ → ОУН

ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ

ОУН • ЗАСНОВАНА У 1929 РОЦІ

- об'єднання частини українського націоналістичного руху
- мета — відновлення незалежної Української держави
- розбудова політичної організації та мережі прихильників

У 1940 році ОУН розділилася на два основні крила

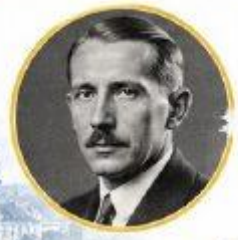

ЄВГЕН КОНОВАЛЕЦЬ
засновник УВО, перший голова Проводу ОУН

АНДРІЙ МЕЛЬНИК
голова Проводу ОУН з 1938 року

СТЕПАН БАНДЕРА
лідер революційного крила ОУН з 1940 року

ВІЙСЬКОВІ КАДРИ → ПОЛІТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ → ЗБЕРЕЖЕННЯ ІДЕЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

ІСТОРИЧНИЙ ВНЕСОК: УВО ТА ОУН ЗБЕРЕГЛИ ОРГАНІЗОВАНУ ТРАДИЦІЮ БОРОТЬБИ ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВНІСТЬ У МІЖВОЄННУ ДОБУ

Слайд 22

УКРАЇНСЬКИЙ ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

1939–1945 РОКИ

ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ
українські землі між двома тоталітарними режимами
окупація, масові репресії та переслідування

МЕТА
відновлення незалежної Української держави
збереження національної ідентичності

ФОРМИ СПРОТИВУ
підпільні мережі та збройна боротьба
інформаційна, організаційна і громадська діяльність

СУСПІЛЬНА ОСНОВА
підтримка частини місцевого населення
зв'язок, забезпечення, медична допомога

ДОСВІД РУХУ ЗАСВІДЧИВ ЗНАЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ, СТІЙКОСТІ ТА ПІДТРИМКИ ГРОМАД

Події цього періоду потребують критичного аналізу джерел, урахування багатостороннього конфлікту та трагедії цивільного населення.

Слайд 23

ОУН І УКРАЇНСЬКА ПОВСТАНСЬКА АРМІЯ

ПОЛІТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ • ВІЙСЬКОВЕ ФОРМУВАННЯ • ПІДПІЛЬНА ДЕРЖАВНИЦЬКА ТРАДИЦІЯ

ОУН
політична організація

- стратегічна мета — незалежна Українська держава
- організація політичного підпілля та мобілізація прихильників
- з 1940 року — два основні крила: ОУН(М) та ОУН(Б)

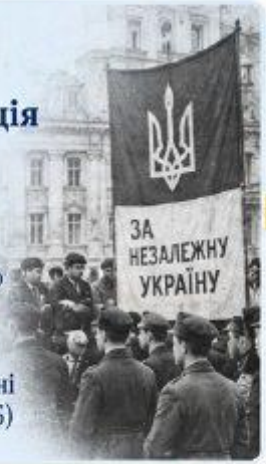

УПА
створена у 1942 році

- українське повстанське військове формування
- боротьба за незалежність у воєнний і повоєнний періоди
- організована структура, командування та територіальна мережа

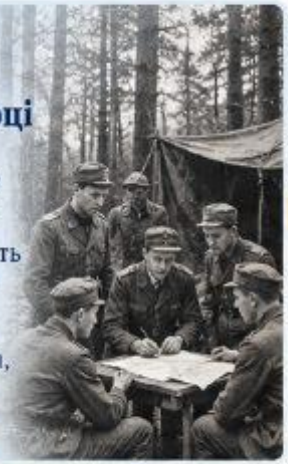

УКРАЇНСЬКА ГОЛОВНА ВИЗВОЛЬНА РАДА
УГВР • створена у 1944 році

- політичне представництво визвольного руху
- координація політичної та військової боротьби
- програма незалежної демократичної України

ПОЛІТИЧНА МЕТА → ВІЙСЬКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ → ПОЛІТИЧНЕ ПРЕДСТАВНИЦТВО

СТЕПАН БАНДЕРА
лідер ОУН(Б)

РОМАН ШУХЕВИЧ
головний командир УПА у 1943–1950 роках

КИРИЛО ОСЬМАК
президент Української Головної Визвольної Ради

ВАСИЛЬ КУК
головний командир УПА після Романа Шухевича

ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ

Рух діяв у складних умовах нацистської та радянської окупацій. Його діяльність і пов'язані з нею конфлікти потребують критичного аналізу документів та різних історичних джерел.

ІСТОРИЧНИЙ ВНЕСОК: ОУН, УПА ТА УГВР ПІДТРИМУВАЛИ ІДЕЮ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ Й ПРОДОВЖУВАЛИ ОРГАНІЗОВАНИЙ СПРОТИВ У 1940–1950-х РОКАХ

Слайд 24

РАДЯНСЬКИЙ ПАРТИЗАНСЬКИЙ РУХ В УКРАЇНІ

ОРГАНІЗОВАНИЙ СПРОТИВ НАЦИСТСЬКОМУ ОКУПАЦІЙНОМУ РЕЖИМУ

ОРГАНІЗАЦІЯ

1941–1944

- партизанські загони та підпільні групи на окупованій території
- з 1942 року — координація Українським штабом партизанського руху
- забезпечення і керівництво з боку радянських органів

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ

- боротьба проти нацистських окупаційних структур
- розвідка та порушення роботи тилових комунікацій противника
- підтримка населення і поширення інформації

ВНЕСОК

- послаблення окупаційного режиму в його тилу
- відволікання сил противника
- збереження осередків організованого антинацистського спротиву

СИДІР КОВПАК

командир Сумського партизанського з'єднання

ОЛЕКСІЙ ФЕДОРОВ

командир Чернігівсько-Волинського партизанського з'єднання

ОЛЕКСАНДР САБУРОВ

командир партизанських з'єднань в Україні

ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ

Радянський партизанський рух був частиною загальносоюзної воєнної системи та підпорядковувався радянському керівництву.

МІСЦЕВІ ЗАГОНИ → ЦЕНТРАЛІЗОВАНА КООРДИНАЦІЯ → ОРГАНІЗОВАНИЙ АНТИНАЦИСТСЬКИЙ СПРОТИВ

ІСТОРИЧНИЙ ВНЕСОК: РАДЯНСЬКІ ПАРТИЗАНСЬКІ ФОРМУВАННЯ В УКРАЇНІ ЗРОБИЛИ ВНЕСОК У БОРОТЬБУ ПРОТИ НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

Слайд 25

НЕНАСИЛЬНИЦЬКИЙ СПРОТИВ РАДЯНСЬКОМУ РЕЖИМУ: ДИСИДЕНТСЬКИЙ РУХ

1960-ті — 1980-ті РОКИ

ЗАХИСТ ІДЕНТИЧНОСТІ

- українська мова, культура та історична пам'ять
- свобода совісті й віросповідання

ФОРМИ ДІЯЛЬНОСТІ

- самвидав і поширення правдивої інформації
- відкриті листи, звернення та мирні протести

ПРАВОЗАХИСНИЙ ВИМІР

- Українська Гельсінська група — 1976 рік
- контроль дотримання прав людини

ЦІНА СПРОТИВУ

- арешти, ув'язнення, заслання
- каральна психіатрія та заборона професійної діяльності

СИЛА ДИСИДЕНТІВ — У ПРАВДІ, МОРАЛЬНІЙ СТІЙКОСТІ ТА ЗБЕРЕЖЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

Слайд 26

ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО НЕНАСИЛЬНИЦЬКОГО СПРОТИВУ

"Борітеся — поборете! Вам Бог помагає!" Т. Шевченко

КУЛЬТУРА • ПРАВА ЛЮДИНИ • ГРОМАДЯНСЬКА МОБІЛІЗАЦІЯ

Люди Творять Історію

ШІСТДЕСЯТНИКИ

кінець 1950-х — 1960-ті роки

- культурне й інтелектуальне відродження
- захист української мови, культури та історичної пам'яті
- протест проти цензури, репресій і русифікації

УКРАЇНСЬКА ГЕЛЬСІНСЬКА ГРУПА

створена у 1976 році

- правозахисна діяльність і контроль за дотриманням прав людини
- документування переслідувань і політичних репресій
- інформування міжнародної спільноти

НАРОДНИЙ РУХ УКРАЇНИ

заснований у 1989 році

- масова громадсько-політична мобілізація
- підтримка демократизації та національного відродження
- важлива роль у здобутті незалежності України

КУЛЬТУРНИЙ СПРОТИВ → **ПРАВОЗАХИСНИЙ РУХ** → **МАСОВИЙ РУХ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ**

ВАСИЛЬ СТУС
поет, правозахисник, учасник дисидентського руху

Людина починається з культури (В. Стус)

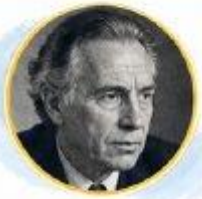

МИКОЛА РУДЕНКО
засновник і перший керівник Української Гельсінської групи

"Право бути людиною — це не дар, а наша відповідальність."

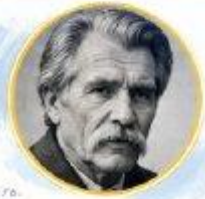

ЛЕВКО ЛУК'ЯНЕНКО
правозахисник, учасник Української Гельсінської групи

"Україна починається з тебе."

В'ЯЧЕСЛАВ ЧОРНОВІЛ
дисидент, один із провідних діячів Народного руху України

"У великого народу — велике майбутнє."

ІСТОРИЧНИЙ ВНЕСОК: НЕНАСИЛЬНИЦЬКИЙ СПРОТИВ ЗБЕРІГ УКРАЇНСЬКУ ІДЕНТИЧНІСТЬ, УТВЕРДЖУВАВ ПРАВА ЛЮДИНИ ТА ПІДГОТУВАВ СУСПІЛЬСТВО ДО ВІДНОВЛЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Вільні люди творять вільну Україну

Слайд 27

НАВЧАЛЬНЕ ПИТАННЯ 3
СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ СПРОТИВ:
ДОСВІД 2014–2026 РОКІВ ТА КЛЮЧОВІ УРОКИ
ВІЙСЬКО • ДЕРЖАВА • ГРОМАДИ • ГРОМАДЯНИ

Слайд 28

РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ: ГРОМАДЯНСЬКА САМООРГАНІЗАЦІЯ

ЦІННОСТІ

- людська гідність і права людини
- свобода, демократія та європейський вибір

САМООРГАНІЗАЦІЯ

- ініціативні групи та волонтерські мережі
- розподіл відповідальності й координація

ФУНКЦІЇ ГРОМАДЯН

- медична, правова та інформаційна допомога
- харчування, забезпечення і підтримання порядку

СУСПІЛЬНИЙ РЕЗУЛЬТАТ

- зростання громадянської відповідальності
- досвід горизонтальної взаємодії та взаємодовіри

ГОЛОВНИЙ УРОК: ДОВІРА, СОЛІДАРНІСТЬ І САМООРГАНІЗАЦІЯ ПЕРЕТВОРЮЮТЬ ГРОМАДЯН НА ДІЄВУ СУСПІЛЬНУ СИЛУ

Пам'ятаємо Героїв Небесної Сотні.

Слайд 29

Громадяни змінюють історію

САМООРГАНІЗАЦІЯ МАЙДАНУ

ГОРИЗОНТАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ • ВЗАЄМОДОПОМОГА • ГРОМАДЯНСЬКА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Сильні люди створюють вільну країну

САМООБОРОНА МАЙДАНУ

- організація громадського порядку та безпеки учасників
- координація сотень і чергувань
- захист мирного протестного простору

АВТОМАЙДАН

- мобільна громадянська ініціатива автомобілістів
- підтримка протестувальників і громадських акцій
- допомога постраждалим та поширення інформації

МЕДИЧНА СЛУЖБА МАЙДАНУ

- добровільна допомога учасникам протестів
- організація медичних пунктів і чергувань
- взаємодія лікарів, студентів і волонтерів

ЄВРОМАЙДАН SOS

- правова допомога затриманим і постраждалим
- документування порушень прав людини
- координація адвокатів і громадських активістів

АНДРІЙ ПАРУБІЙ
комендант Самооборони Майдану

ДМИТРО БУЛАТОВ
один з організаторів Автомайдану

ОЛЬГА БОГОМОЛЕЦЬ
координаторка медичної служби Майдану

ОЛЕКСАНДРА МАТВІЙЧУК
одна з координаторок Євромайдан SOS

ІНІЦІАТИВА ГРОМАДЯН → ФУНКЦІОНАЛЬНІ СЛУЖБИ → МЕРЕЖА ВЗАЄМОДОПОМОГИ → СТІЙКІСТЬ ПРОТЕСТУ

ІСТОРИЧНИЙ ВНЕСОК: МАЙДАН ПРОДЕМОНСТРУВАВ ЗДАТНІСТЬ ГРОМАДЯН ШВИДКО СТВОРЮВАТИ ДІЄВІ СТРУКТУРИ БЕЗПЕКИ, ДОПОМОГИ, КОМУНІКАЦІЇ ТА ПРАВОЗАХИСТУ

Україна це ми!

Слайд 30

ПОЧАТОК РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ У 2014 РОЦІ

ЛЮТИЙ–БЕРЕЗЕНЬ 2014

захоплення та тимчасова окупація Автономної Республіки Крим і м. Севастополя

КВІТЕНЬ 2014

початок збройної агресії Російської Федерації на сході України

2014–2021

оборона України та стримування подальшого поширення агресії

ГІБРИДНИЙ ХАРАКТЕР

військова сила, дезінформація, політичний та економічний тиск

ВИКЛИК ДЛЯ ДЕРЖАВИ

обмежена готовність сектору безпеки і оборони

необхідність швидкого відновлення спроможностей

ВІДПОВІДЬ СУСПІЛЬСТВА

військова служба і добровольчий рух

волонтерство, підтримка громад та інформаційна стійкість

ГОЛОВНИЙ УРОК 2014 РОКУ: ОБОРОНОЗДАТНІСТЬ ДЕРЖАВИ СПИРАЄТЬСЯ НА ЗАВЧАСНУ ГОТОВНІСТЬ І ЄДНІСТЬ СУСПІЛЬСТВА

Слайд 31

ЧАСТКОВА МОБІЛІЗАЦІЯ ТА ДОБРОВОЛЬЧІ ФОРМУВАННЯ У 2014–2015 РОКАХ

ДВА ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНІ МЕХАНІЗМИ ПОСИЛЕННЯ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

ЧАСТКОВА МОБІЛІЗАЦІЯ

ШІСТЬ ЧЕРГ

1. **1 ЧЕРГА** — БЕРЕЗЕНЬ–ТРАВЕНЬ 2014
2. **2 ЧЕРГА** — ТРАВЕНЬ–ЧЕРВЕНЬ 2014
3. **3 ЧЕРГА** — ЛИПЕНЬ–ВЕРЕСЕНЬ 2014
4. **4 ЧЕРГА** — СІЧЕНЬ–КВІТЕНЬ 2015
5. **5 ЧЕРГА** — КВІТЕНЬ–ЧЕРВЕНЬ 2015
6. **6 ЧЕРГА** — ЧЕРВЕНЬ–СЕРПЕНЬ 2015

- доукомплектування Збройних Сил та інших військових формувань
- відновлення боєздатності й розгортання системи оборони
- залучення військовозобов'язаних відповідно до рішень держави

ДЕРЖАВНА МОБІЛІЗАЦІЯ

+

ГРОМАДЯНСЬКА ІНІЦІАТИВА

СИЛЬНІШІ РАЗОМ ЗАРАДИ УКРАЇНИ

ДОБРОВОЛЬЧИЙ РУХ

СУСПІЛЬНА ІНІЦІАТИВА 2014 РОКУ

"АЙДАР"
батальйон територіальної оборони, сформований у системі Міністерства оборони

"ДОНБАС"
добровольчий підрозділ, згодом інтегрований до Національної гвардії

"АЗОВ"
батальйон патрульної служби міліції, згодом підрозділ Національної гвардії

"ДНІПРО-1"
батальйон патрульної служби міліції особливого призначення

ДОБРОВОЛЬЧИЙ УКРАЇНСЬКИЙ КОРПУС "ПРАВИЙ СЕКТОР"
добровольче формування, створене поза штатною структурою державних сил

- швидке залучення мотивованих громадян
- участь у стримуванні агресії на початковому етапі
- подальша інституціоналізація значної частини добровольчих підрозділів

! **ГОЛОВНИЙ ВИСНОВОК:** У 2014–2015 РОКАХ ДЕРЖАВНА МОБІЛІЗАЦІЯ ТА ДОБРОВОЛЬЧИЙ РУХ ДОПОМОГЛИ ШВИДКО НАРОСТИТИ СПРОМОЖНОСТІ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Мобілізаційні черги та добровольчі формування мали різні правові підстави, порядок комплектування і підпорядкування.

Слайд 32

ОБОРОНА ДОНЕЦЬКОГО АЕРОПОРТУ

26 ТРАВНЯ 2014 — 22 СІЧНЯ 2015 РОКУ

242
ДНІ ОБОРОНИ
Символ незламності

ЗАХИСНИКИ — «КІБОРГИ»

Військовослужбовці ЗСУ та добровольці. Мужність, витримка, вірність присязі

БОЇ ЗА ТЕРМІНАЛИ

Оборона під постійними обстрілами. Утримання позицій серед руїн

ПОБРАТИМСТВО І ДОПОМОГА

Порятунок поранених, підтримка медиків і волонтерів, взаємодопомога

ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

Стримування ворога. Символ стійкості українського війська

ГОЛОВНИЙ УРОК: мужність, професійність і побратимство — основа стійкої оборони

Джерела: ГУР МО України; Донецька ОДА

Слайд 33

ОРГАНІЗАЦІЇ СПРОТИВУ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ

ВІЙСЬКОВА ІНІЦІАТИВА • ВОЛОНТЕРСТВО • ПРАВОЗАХИСТ • КРИМСЬКОТАТАРСЬКИЙ СПРОТИВ

ДОБРОВОЛЬЧІ ФОРМУВАННЯ
з 2014 року

- швидка мобілізація громадян для захисту України
- посилення сил оборони на початку агресії
- подальша інтеграція багатьох підрозділів у державні структури

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ
громадські фонди та ініціативи

- забезпечення потреб сил оборони
- допомога пораненим, ветеранам і родинам
- розвиток суспільної довіри та відповідальності

Фонд "Повернись живим" — заснований у 2014 році

МЕДЖЛІС КРИМСЬКОТАТАРСЬКОГО НАРОДУ

- представництво інтересів кримськотатарського народу
- ненасильницький спротив російській окупації Криму
- захист прав людини та збереження національної ідентичності

КРИМ SOS
створена у 2014 році

- допомога постраждалим від окупації та переміщеним особам
- документування порушень прав людини
- інформаційна й правозахисна діяльність

ВІТАЛІЙ ДЕЙНЕГА
засновник фонду "Повернись живим"

МУСТАФА ДЖЕМІЛЄВ
лідер кримськотатарського національного руху

РЕФАТ ЧУБАРОВ
багаторічний діяч Меджлісу кримськотатарського народу

ТАМІЛА ТАШЕВА
співзасновниця громадської організації "Крим SOS"

ГРОМАДЯНСЬКА ІНІЦІАТИВА → ОРГАНІЗОВАНА ДОПОМОГА → ЗАХИСТ ПРАВ → СТІЙКІСТЬ ДЕРЖАВИ

ІСТОРИЧНИЙ ВНЕСОК: ПІСЛЯ 2014 РОКУ ГРОМАДЯНСЬКІ, ВОЛОНТЕРСЬКІ ТА ПРАВОЗАХИСНІ ОРГАНІЗАЦІЇ СТАЛИ ВАЖЛИВОЮ СКЛАДОВОЮ ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ

Слайд 34

ДОБРОВОЛЬЧИЙ І ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХИ У 2014–2021 РОКАХ

ДОБРОВОЛЬЧИЙ РУХ

- добровільне долучення громадян до захисту України
- формування підрозділів у кризовий період
- посилення Збройних Сил та інших сил оборони

СТІЙКІСТЬ УКРАЇНИ

оборона • забезпечення • довіра

ВОЛОНТЕРСЬКИЙ РУХ

- збір коштів і необхідного майна
- медична, транспортна та гуманітарна допомога
- підтримка військових, ветеранів і постраждалих громад

РОЗВИТОК 2014–2021

від стихійної громадської ініціативи — до стійких мереж, фондів і взаємодії з державою

2014 стихійна ініціатива » **2015–2016** координація і мережі » **2017–2019** інституалізація, фонди » **2020–2021** партнерство з державою

КЛЮЧОВИЙ ДОСВІД: ГРОМАДЯНСЬКА ІНІЦІАТИВА ШВИДКО ЗАПОВНЮЄ КРИТИЧНІ ПРОГАЛИ, А ЇЇ ВЗАЄМОДІЯ З ДЕРЖАВОЮ ПЕРЕТВОРЮЄ ДОПОМОГУ НА СИСТЕМНУ СПРОМОЖНІСТЬ

Слайд 35

ФОРМУВАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

2014

БАТАЛЬЙОНИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ

швидка відповідь на збройну агресію

залучення місцевого людського ресурсу

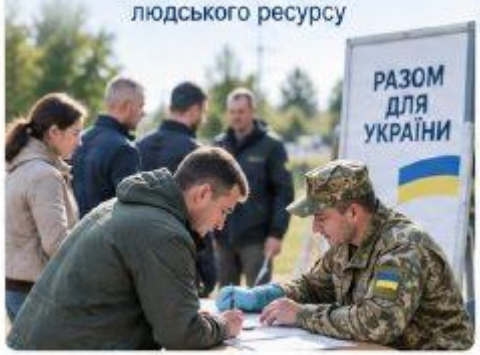

2018–2020

РОЗБУДОВА СИСТЕМИ

формування бригад територіальної оборони

навчальні збори та підготовка резерву

16 ЛИПНЯ 2021

ЗАКОН УКРАЇНИ

«Про основи національного спротиву»

правова основа нової моделі

1 СІЧНЯ 2022

СИЛИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ ЗСУ

окремий рід сил Збройних Сил України

постійне управління та територіальна структура

ЩО ЗМІНИЛОСЯ?

ВІД ТИМЧАСОВИХ РІШЕНЬ
до постійної системи

ВІД ЛОКАЛЬНОЇ ІНІЦІАТИВИ
до єдиного військового управління

ВІД ОКРЕМИХ ПІДРОЗДІЛІВ
до мережі за територіальним принципом

ТЕРИТОРІАЛЬНА ОБОРОНА СТАЛА ІНСТИТУЦІЙНИМ МЕХАНІЗМОМ ПОЄДНАННЯ ВІЙСЬКОВИХ СПРОМОЖНОСТЕЙ, РЕЗЕРВУ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ГРОМАД

Слайд 36

ПОВНОМАСШТАБНЕ ВТОРГНЕННЯ: ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНА МОБІЛІЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА

СИЛИ ОБОРОНИ

- відсіч збройній агресії
- захист держави та населення

ТЕРИТОРІАЛЬНА ОБОРОНА

- швидке розгортання підрозділів
- залучення підготовлених громадян

ДЕРЖАВА І ГРОМАДИ

- безперервність управління
- організація допомоги, евакуації та життєзабезпечення

ВОЛОНТЕРИ

- забезпечення військових
- медична й гуманітарна підтримка

БІЗНЕС І ГРОМАДЯНИ

- підтримка економіки та критичних функцій
- донати, виробництво і суспільна солідарність

У 2022 РОЦІ ОБОРОНА УКРАЇНИ СТАЛА СПІЛЬНОЮ СПРАВОЮ ДЕРЖАВИ, ВІЙСЬКА, ГРОМАД І МІЛЬЙОНІВ ГРОМАДЯН

Слайд 37

ГЕРОЇЧНА ОБОРОНА МАРІУПОЛЯ

24 ЛЮТОГО — 20 ТРАВНЯ 2022 РОКУ

86 ДНІВ ОБОРОНИ

82 дні — у повному оточенні

ЗАХИСНИКИ МІСТА

Військовослужбовці ЗСУ та НГУ, прикордонники, поліцейські й добровольці

ФОРТЕЦЯ «АЗОВСТАЛЬ»

Останній осередок оборони. Укриття для військових і цивільних

МУЖНІСТЬ І ВЗАЄМОДОПОМОГА

Оборона в оточенні, порятунок поранених, підтримка побратимів і цивільних

ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ

Сковування сил ворога. Час для оборони на інших напрямках

ГОЛОВНИЙ УРОК: стійкість, єдність і взаємодопомога посилюють оборону України

Джерела: АрміяInform; Донецька ОДА

Слайд 38

КОНТРНАСТУП НА ХАРКІВЩИНІ

ВЕРЕСЕНЬ 2022 РОКУ — ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

6 ВЕРЕСНЯ — ПОЧАТОК ОПЕРАЦІЇ

БАЛАКЛІЯ

8 вересня — визволення міста. Прорив російської оборони

КУП'ЯНСЬК

10 вересня — український прапор у місті. Удар по важливому вузлу постачання ворога

ІЗЮМ

10 вересня — визволення міста. Відступ російського угруповання

ЗНАЧЕННЯ ОПЕРАЦІЇ

Визволення значної частини Харківщини. Повернення української влади та допомоги людям

ГОЛОВНИЙ УРОК: підготовка, раптовість і злагоджені дії створюють перевагу

Джерела: УНП; АрміяInform; Урядовий кур'єр

Слайд 39

МІСТА-ГЕРОЇ УКРАЇНИ У ВІЙНІ ПРОТИ РФ

Мужність захисників і стійкість громад

Почесна відзнака «Місто-герой України»

6 БЕРЕЗНЯ 2022

Волноваха
Гостомель
Маріуполь
Харків
Херсон
Чернігів

24 БЕРЕЗНЯ 2022

Буча
Ірпінь
Миколаїв
Охтирка

30 ВЕРЕСНЯ 2025

Баштанка
Вознесенськ
Гуляйполе
Дружківка
Костянтинівка
Краматорськ
Куп'янськ
Марганець
Нікополь
Оріхів
Павлоград
Покровськ
Слов'янськ
Старокостянтинів
Суми
Тростянець

ГОЛОВНИЙ УРОК: сила міста — у єдності війська, громади та громадян

Джерело: укази Президента України №111/2022, №164/2022, №720/2025.

Слайд 40

ЗНАННЯ
ІННОВАЦІЇ
СПІВПРАЦЯ
ПЕРЕМОГА

ТЕХНОЛОГІЧНИЙ СПРОТИВ УКРАЇНИ

БЕЗПІЛОТНІ СИСТЕМИ • РЕБ І РЕР • ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ • ОБОРОННІ ІННОВАЦІЇ

СИЛЬНІ
ЛЮДИ
ТЕХНОЛОГІЇ
ВІЛЬНА УКРАЇНА

АРМІЯ ДРОНІВ

проєкт започатковано у 2022 році

- комплексна програма забезпечення безпілотними системами
- залучення держави, UNITED24, бізнесу та громадян
- розвиток закупівель, навчання й українського виробництва

БІЛЬШЕ
МОЖЛИВОСТЕЙ
СИЛЬНІША
УКРАЇНА

СИЛИ БЕЗПІЛОТНИХ СИСТЕМ

окремий рід сил Збройних Сил України, створений у 2024 році

- інституціоналізація досвіду застосування роботизованих систем
- розвиток підготовки, управління та технологічної культури
- об'єднання повітряних, наземних і морських платформ

РАДІОЕЛЕКТРОННА БОРОТЬБА ТА РОЗВІДКА

РЕБ І РЕР

- захист військ, зв'язку та критичних систем
- виявлення й протидія радіоелектронним загрозам
- постійне технологічне змагання засобів і рішень

BRAVE1

кластер оборонних технологій

- підтримка українських розробників та інновацій
- поєднання потреб оборони з можливостями науки й бізнесу
- сприяння випробуванню та масштабуванню технологій

ПОТРЕБА → **РОЗРОБКА** → **ВИПРОБУВАННЯ** → **МАСШТАБУВАННЯ** → **СПРОМОЖНІСТЬ**

ЦИФРОВІ ТА КІБЕРСПРОМОЖНОСТІ

- захищений обмін інформацією та ситуаційна обізнаність
- кіберзахист державних і військових систем
- швидше ухвалення рішень на основі даних

ДАНІ
ЗАХИСТ
ОБІЗНАНІСТЬ
ДІЇ
РЕЗУЛЬТАТ

ГОЛОВНИЙ ВИСНОВОК: СУЧАСНИЙ СПРОТИВ ПОЄДНУЄ МУЖНІСТЬ ЛЮДЕЙ ІЗ ШВИДКИМ РОЗВИТКОМ ТЕХНОЛОГІЙ, ВИРОБНИЦТВА ТА ЦИФРОВОГО УПРАВЛІННЯ

РАЗОМ
ДО ПЕРЕМОГИ

Технологічна перевага формується спільними зусиллями держави, сил оборони, науковців, підприємців і волонтерів.

Слайд 41

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА УКРАЇНИ

Від термінової військової допомоги — до довгострокової системи безпеки

ФОРМАТ «РАМШТАЙН»

Контактна група з питань оборони України • з квітня 2022 року

- координація військової допомоги;
- узгодження потреб України й ресурсів партнерів;
- підготовка, логістика, ремонт і забезпечення;
- розвиток коаліцій спроможностей.

КОАЛІЦІЯ ОХОЧИХ

міжнародний формат, сформований у 2025 році

- довгострокова підтримка України;
- майбутні гарантії безпеки та стримування;
- зміцнення Сил оборони України;
- політична й військова координація партнерів.

ПОЛІТИЧНА ЄДНІСТЬ → **КООРДИНАЦІЯ РЕСУРСІВ** → **ОБОРОННА ДОПОМОГА** → **ДОВГОСТРОКОВА БЕЗПЕКА**

ГОЛОВНИЙ ВИСНОВОК

Міжнародна підтримка стала складовою стійкості України та захисту європейської безпеки.

Слайд 42

ЯК Я МОЖУ ПІДТРИМУВАТИ УКРАЇНУ ЗА КОРДОНОМ?

Твій внесок починається зі знань, культури та щоденних вчинків

ЗБЕРІГАЙ МОВУ Й КУЛЬТУРУ

Спілкуйся українською. Читай, пізнавай історію, долучайся до українських культурних подій.

НАВЧАЙСЯ Й РОЗВИВАЙСЯ

Здобувай знання та професійні навички. Використовуй їх для майбутнього України.

РОЗПОВІДАЙ ПРО УКРАЇНУ

Ділися правдивою інформацією мовою країни проживання. Знайом друзів із нашою культурою.

ПЕРЕВІРЯЙ ІНФОРМАЦІЮ

Зіставляй джерела. Не поширюй фейки, персональні дані та неперевірені збори.

ДОЛУЧАЙСЯ ДО ДОПОМОГИ

Бери участь у перевірених волонтерських і гуманітарних ініціативах відповідно до свого віку.

ПІДТРИМУЙ УКРАЇНСЬКУ ГРОМАДУ

Долучайся до шкільних і студентських спільнот. Допомагай тим, хто потребує підтримки.

ВІДСТАНЬ НЕ РОЗРИВАЄ ЗВ'ЯЗОК З УКРАЇНОЮ.
ТВОЇ ВЧИНКИ МАЮТЬ ЗНАЧЕННЯ.

Слайд 43

САМООРГАНІЗАЦІЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД У 2022 РОЦІ

КООРДИНАЦІЯ

- місцеві органи влади, волонтери та жителі
- оперативний розподіл завдань і ресурсів

ГРОМАДА В УМОВАХ ВІЙНИ

координація • взаємодопомога • стійкість

БЕЗПЕКА НАСЕЛЕННЯ

- оповіщення, укриття та евакуація
- допомога людям у кризових ситуаціях

ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА

- приймання і розподіл продуктів, ліків та одягу
- підтримка внутрішньо переміщених осіб

КРИТИЧНІ ПОСЛУГИ

- вода, тепло, енергія, транспорт і зв'язок
- відновлення роботи після пошкоджень

ПІДТРИМКА ОБОРОНИ

- взаємодія із силами безпеки і оборони
- забезпечення та інформаційна стійкість

ГОЛОВНИЙ ДОСВІД: ПІДГОТОВЛЕНА Й ЗГУРТОВАНА ГРОМАДА ЗБЕРІГАЄ КЕРОВАНІСТЬ, ДОПОМАГАЄ ЛЮДЯМ І ПІДСИЛЮЄ СТІЙКІСТЬ ДЕРЖАВИ

Слайд 44

СПРОТИВ НАСЕЛЕННЯ НА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ
ЗБЕРЕГТИ УКРАЇНУ В СОБІ
гідність • єдність • ідентичність
ЛЮДИ СИЛЬНІШІ ЗА СТРАХ
УКРАЇНА БУДЕ ВІЛЬНОЮ
ВСЕ БУДЕ УКРАЇНА
ГРОМАДЯНСЬКА ПОЗИЦІЯ
мирні протести та публічне виявлення належності до України
ЗБЕРЕЖЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ
українська мова, культура, символи та історична пам'ять
УКРАЇНСЬКА МОВА
УКРАЇНСЬКА КУЛЬТУРА
НАША ІСТОРІЯ
ВЗАЄМОДОПОМОГА
підтримка вразливих людей, родин і місцевих спільнот
ІНФОРМАЦІЙНА СТІЙКІСТЬ
критичне сприйняття пропаганди та збереження зв'язку з Україною
ПРАВДА ОБ'ЄДНУЄ
НЕНАСИЛЬНИЦЬКИЙ СПРОТИВ
відмова від нав'язаної легітимності та громадянська незгода
ДОБРО СИЛЬНІШЕ СТРАХУ
ГОЛОВНИЙ ВИСНОВОК: СПРОТИВ В ОКУПАЦІЇ — ЦЕ ТАКОЖ ЗБЕРЕЖЕННЯ ГІДНОСТІ, ВЗАЄМНОЇ ПІДТРИМКИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Слайд 45

ЄДНІСТЬ ВІЙСЬКА, ДЕРЖАВИ, ГРОМАД І ГРОМАДЯН

ВІЙСЬКО

захист держави та стримування агресії

професійність, мужність, відповідальність

ДОВІРА

ДЕРЖАВА

управління, правове забезпечення та координація

сталість інституцій і критичних функцій

КООРДИНАЦІЯ

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

НАЦІОНАЛЬНА СТІЙКІСТЬ

спільна мета • узгоджені дії • взаємна довіра

ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ

Організація допомоги та місцевої стійкості

збереження життєдіяльності й керованості

ВЗАЄМОДІЯ

ГРОМАДЯНИ

Особиста відповідальність і суспільна солідарність

волонтерство, взаємодопомога та свідомий вибір

ГОЛОВНИЙ ВИСНОВОК:

НАЦІОНАЛЬНИЙ СПРОТИВ Є СИЛЬНИМ, КОЛИ ВІЙСЬКО, ДЕРЖАВА, ГРОМАДИ ТА ГРОМАДЯНИ ДІЮТЬ ЯК ЄДИНА СИСТЕМА

Слайд 46

УКРАЇНЦІ ЗА КОРДОНОМ: ПІДТРИМКА ТА ОПІР АГРЕСІЇ

Світове українство посилює голос України та об'єднує міжнародні суспільства

ГРОМАДСЬКА АДВОКАЦІЯ

Мітинги, звернення до урядів і парламентів, підтримка санкцій та міжнародної солідарності.

ДОПОМОГА УКРАЇНІ

Збір коштів, гуманітарні вантажі, медична допомога, підтримка захисників і постраждалих.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ СПРОТИВ

Поширення правдивої інформації, протидія російській пропаганді, комунікація місцевими мовами.

ЄДНІСТЬ ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ

Українські школи, культурні події, підтримка вимушених переселенців і збереження зв'язку з Україною.

ПРИКЛАДИ САМООРГАНІЗАЦІЇ

Світовий Конгрес Українців • Razom for Ukraine • українські громади та волонтерські мережі

ГОЛОВНИЙ ВИСНОВОК

Українці за кордоном стали важливою складовою міжнародної підтримки, суспільної стійкості та ненасильницького опору агресії.

Слайд 47

ІСТОРИЧНА СПАДКОВІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ

ІСТОРИЧНІ ФОРМИ ЗМІНЮВАЛИСЯ — ПРАГНЕННЯ ДО СВОБОДИ Й ДЕРЖАВНОСТІ ЗАЛИШАЛОСЯ

XVI–XVIII СТ.	1917–1921	1920-ті–1950-ті	1960-ті–1980-ті	1990–2014	2014 — ДОТЕПЕР
КОЗАЦЬКА САМООРГАНІЗАЦІЯ	**УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ**	**ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ**	**ДИСИДЕНТСЬКИЙ РУХ**	**ГРОМАДЯНСЬКІ РЕВОЛЮЦІЇ**	**СПРОТИВ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ**
військова громада, самоврядування, захист землі	боротьба за державність і власне військо	підпілля, повстанська боротьба, збереження ідеї незалежності	ненасильницький спротив, захист прав, мови й культури	самоорганізація суспільства, свобода й європейський вибір	оборона держави, волонтерство, стійкість громад і громадян

ГОЛОВНИЙ ВИСНОВОК: СУЧАСНИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ СПРОТИВ СПИРАЄТЬСЯ НА БАГАТОВІКОВИЙ ДОСВІД САМООРГАНІЗАЦІЇ, БОРОТЬБИ ЗА СВОБОДУ ТА ЗАХИСТУ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Слайд 48

СПІЛЬНІ РИСИ УКРАЇНСЬКОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ
ІНІЦІАТИВНІСТЬ
готовність діяти без очікування зовнішнього наказу
САМООРГАНІЗАЦІЯ
створення дієвих спільнот, осередків і мереж взаємодії
ПРАГНЕННЯ ДО СВОБОДИ
захист гідності, самоврядування та права на власне майбутнє
СОЛІДАРНІСТЬ
взаємна підтримка та об'єднання навколо спільних цінностей
СИЛА СУСПІЛЬСТВА
здатність об'єднуватися заради спільної мети
АДАПТИВНІСТЬ
швидке пристосування до загроз і нових умов
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
усвідомлення особистої ролі в захисті громади й держави
ГОЛОВНИЙ ВИСНОВОК:
УКРАЇНСЬКА САМООРГАНІЗАЦІЯ ПОЄДНУЄ ОСОБИСТУ ІНІЦІАТИВУ, СУСПІЛЬНУ СОЛІДАРНІСТЬ І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА СПІЛЬНЕ МАЙБУТНЄ

Слайд 49

КЛЮЧОВІ УРОКИ ДЛЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ
ВОЛОНТЕРИ
ГОТУВАТИСЯ ЗАЗДАЛЕГІДЬ
стійкість держави та суспільства формується до виникнення загрози
ЗБЕРІГАТИ ЄДНІСТЬ
спільні цінності й довіра посилюють здатність діяти разом
ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД
знання • готовність • стійкість
РОЗВИВАТИ САМООРГАНІЗАЦІЮ
ініціатива громадян і громад доповнює спроможності держави
ЗАХИЩАТИ ІДЕНТИЧНІСТЬ
мова, культура, історична пам'ять і гідність зміцнюють спротив
ДІЯТИ ВІДПОВІДАЛЬНО
кожен громадянин усвідомює власну роль у захисті України
ПАМ'ЯТЬ → ГОТОВНІСТЬ → ВЗАЄМОДІЯ → СТІЙКІСТЬ
ГОЛОВНИЙ ВИСНОВОК: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД СТАЄ СИЛОЮ, КОЛИ ЙОГО ПЕРЕТВОРЮЮТЬ НА ЗНАННЯ, ГОТОВНІСТЬ І ВІДПОВІДАЛЬНІ ДІЇ

Слайд 50

ПІДСУМКИ ЛЕКЦІЇ

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО СПРОТИВУ

1. ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ

- традиції громадського самоврядування
- козацька військова самоорганізація
- захист землі, свободи та державності

2. ДОСВІД БОРОТЬБИ

- Українська революція 1917–1921 років
- повстанський і визвольний рух
- дисидентський та громадянський спротив

3. СУЧАСНИЙ СПРОТИВ

- єдність війська, держави та суспільства
- волонтерство і стійкість громад
- особиста відповідальність громадян

ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ → **НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ** → **САМООРГАНІЗАЦІЯ** → **СТІЙКІСТЬ ДЕРЖАВИ**

ГОЛОВНИЙ ВИСНОВОК: УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ СПРОТИВ — ЦЕ БАГАТОВІКОВА ТРАДИЦІЯ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАРОДУ ЗАРАДИ СВОБОДИ, НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ

ЗНАТИ ІСТОРІЮ • БУТИ ГОТОВИМ • ДІЯТИ ВІДПОВІДАЛЬНО

Слайд 51

ДОДАТКОВІ ДЖЕРЕЛА ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ТЕМИ

ОФІЦІЙНІ • ІСТОРИКО-ОСВІТНІ • АРХІВНІ РЕСУРСИ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА ОСНОВА

1. **Конституція України**
   Стаття 17 — захист суверенітету і територіальної цілісності
   Стаття 65 — захист Вітчизни як обов'язок громадян
2. **Закон України**
   «Про основи національного спротиву» № 1702-IX від 16.07.2021

zakon.rada.gov.ua

ІСТОРИКО-ОСВІТНІ МАТЕРІАЛИ

3. **Український інститут національної пам'яті**
   тематичні матеріали, видання та освітні проєкти

uinp.gov.ua

4. **Інститут історії України НАН України**
   електронна бібліотека та наукові видання

history.org.ua

ЕЛЕКТРОННІ АРХІВИ

5. **Електронний архів українського визвольного руху**
   оцифровані документи, фотографії та видання

avr.org.ua

6. **Галузевий державний архів**
   Українського інституту національної пам'яті

hdauinp.org.ua

ЯК ПРАЦЮВАТИ З ДЖЕРЕЛАМИ

ПЕРЕВІРЯТИ АВТОРСТВО → ЗІСТАВЛЯТИ ФАКТИ → ВІДОКРЕМЛЮВАТИ ФАКТИ ВІД ОЦІНОК

ІСТОРИЧНА ГРАМОТНІСТЬ — ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ

Слайд 52

СЛАВА УКРАЇНІ!
ГЕРОЯМ СЛАВА!
СИЛА — В ЄДНОСТІ. СТІЙКІСТЬ — У КОЖНОМУ З НАС.